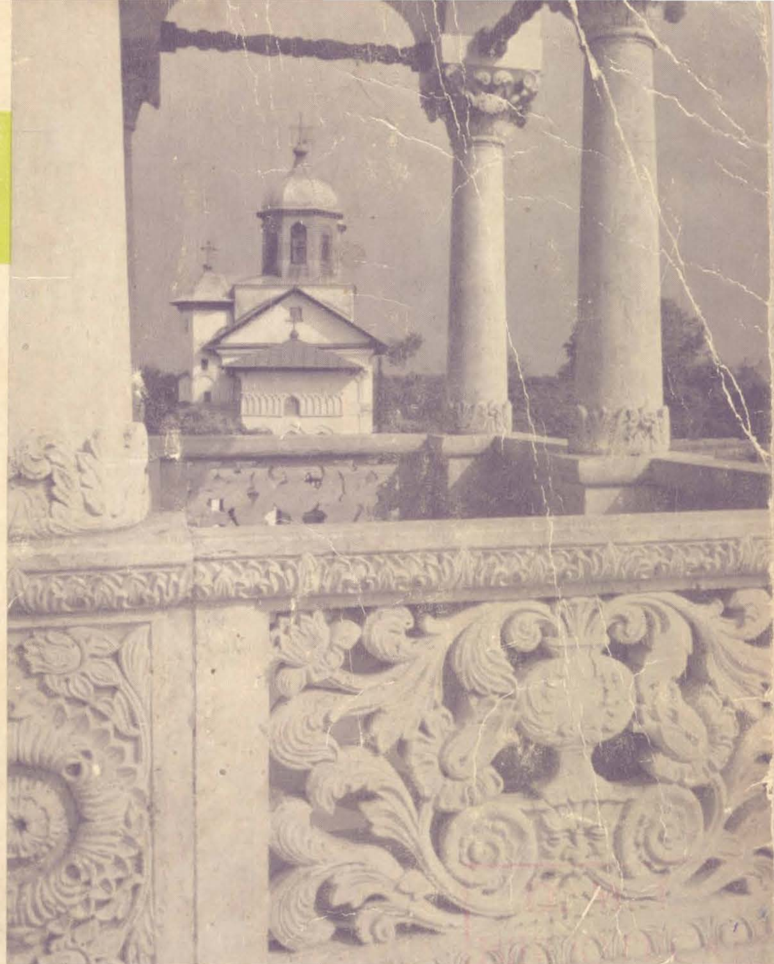
monumentele patriei noastre

ȘTEFAN BALȘ

POTLOGI

EDITURA MERIDIANE

MONUMENTELE
P A T R I E I
N O A S T R E

Fotografiile executate de N. Mihăilescu de la Studioul de artă fotografică al Combinatului poligrafic «Casa Scînteii», București

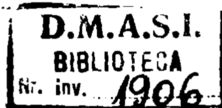
Pe copertă: Foișorul intrării și biserica (după restaurare)

ȘTEFAN BALȘ

CURTEA BRÎNCOVENEASCĂ din POTLOGI

EDITURA MERIDIANE
București, 1968

D.M.A.S.I.
BIBLIOTECA
Nr. inv. 1906

D. M. A. S. I.

AŞEZARE

În comuna Potlogi se găseşte al doilea palat ridicat de Constantin Brîncoveanu (1688—1714) care, alături de cel binecunoscut de la Mogoşoaia, se mai păstrează încă în întregime.

Comuna Potlogi este situată într-o regiune de cîmpie, între rîurile Argeş şi Sabar, la 45 km nord-vest de Bucureşti şi cca 16 km sud de Titu. Din Bucureşti se poate ajunge fie pe şoseaua naţională Bucureşti—Piteşti pînă după Lunguleţu şi apoi pe drumul spre Pitaru, fie prin Bolintinu din Deal, distanţele fiind aproape egale. Pe vremea lui Brîncoveanu drumul principal de circulaţie, atît spre Tîrgovişte cît şi spre Craiova, îşi avea calea chiar prin Potlogi, ceea ce explică rostul deselor treceri şi popasuri ale voievodului în localitate.

Palatul de la Potlogi a fost înălţat în 1698, după cum aflăm din pisania fixată în perete deasupra uşii de intrare, purtînd săpată în piatră următoarea inscripţie: « Aceste case din temelia lor sunt înălţate de luminatul domn Io Constantin Basarab Voevod fiului său Constantin Brîncoveanul, începîndu-le şi sfârşindu-le la leat 7206 (1698) şi la al zecelea an al domniei sale, ispravnic fiind Mihai vtori postelnic Corbeanul ».

DIN ISTORICUL CURŢII BRÎNCOVENEŞTI

În toamna anului 1689, după abia un an de domnie, Constantin Brîncoveanu, aflat la vechile curţi din Brîncoveni, primea vestea trecerii trupelor imperiale peste graniţă, la Cerneţi şi a intrării lor în Craiova. De teama unei surprize neplăcute pe atunci oricînd posibilă — de felul celei ce avea să o pătimească mai tîrziu, în 1716, Nicolaie Mavrocordat Vodă, ridicat

din chiar capitala țării de un detașament de « catane » și dus prizonier la Sibiu — Brîncoveanu se retrage la Potlogi, unde își avea și acolo casă. Cu acest prilej apar Potlogii pomeniți, pentru prima dată, în cronica țării.

Faptele relatate arată bine răsturnarea petrecută în istoria centrului Europei, în ultimul sfert al veacului al XVII-lea. Cu șase ani înainte armatele turcești se găseau încă la porțile Vienei și puterea lor părea de neînvins. Acum însă Buda era pierdută și după cumplita lor înfrîngere de la Mohaci (1687) primejdia războiului se apropia iarăși amenințătoare de granițele Țării Românești. Din nou aceeași veche problemă era pusă în fața voievozilor noștri: ori trecerea fățișă de partea țărilor creștine, însă cu riscul încorporării de către puternicile monarhii vecine și desființării ca stat, ori rămînerea mai departe ca țară supusă Imperiului Otoman, avînd însă măcar existența ca stat asigurată. Iată desigur întrebarea ce trebuie să o fi avut mereu în minte Șerban Cantacuzino (1678—1688) și după el Constantin Brîncoveanu, în acești ani în care, pentru prima oară, puterea Islamului se clătina. Dar momentul pornirii unei acțiuni cu sorți de izbîndă împotriva turcilor era încă departe și politica, deși dusă cu prudență de Brîncoveanu în acest sens, va avea să atragă pînă la urmă asupră-i cumplitul și binecunoscutul sfîrșit.

În vara anului 1690 voievodul era din nou la Potlogi, pentru pregătirea atacului plănuit de Sultan asupra Ardealului, ocupîndu-se îndeaproape de ridicarea unui pod peste Argeș necesar trecerii armatelor turcești. De aici pleacă apoi în fruntea oastei sale, alături de turci, prin Tîrgoviște și Dragoslavele peste pasul Branului și ia parte la lupta din Zărnești (1690) terminată cu înfrîngerea austriacilor. Cinci ani mai tîrziu, iarăși « domnul cu oastea s-au ridicat și au mers la Potlogi unde au stat cîteva zile », în drum spre cetatea Cladovei.

De acum încolo și pînă la sfîrșitul lungii sale domnii, nu va fi an în care numele Potlogilor să nu apară consemnat în cronici, ca popas în repetatele sale călătorii la Tîrgoviște, ce vor forma de altfel, mai tîrziu, din cauza prea marei apropieri a orașului de granița cu Ardealul, unul din capetele de acuzare în procesul său la Poarta Otomană. Opririle erau scurte, de obicei prilejuri de odihnă și petrecere, cum trebuie să fi fost și în zilele de toamnă ale anului 1699 cînd și-a găsit terminate noile sale « prea iscusite

și frumoase case». Uneori, însă, chiar și aceste clipe de repaos erau tulburate de grijile domniei ce urmăreau pe domn în orișice loc se găsea, prin călărașii săi aducători de știri, trimiși nu numai din cuprinsul țării ci pînă și din îndepărtatul Țarigrad.

Astfel, în 1707 vestea mazilirii lui Antioh Cantemir din scaunul Moldovei îl prindea abia plecat din Potlogi, pe drumul spre Tîrgoviște. Iar în 1711, an greu pentru Brîncoveanu și încărcat de evenimente, care îi vor atrage în curînd pierderea domniei și vieții, el află de pacea de la Prut iscălită între marele vizir și țarul Petru cel Mare, pe cînd se găsea chiar la Potlogi. Ușurarea sa trebuie să fi fost mare în acea clipă care însemna sfîrșitul, aparent fără urmări rele pentru dînsul, a unei primejdioase încercări de înțelegere cu țarul, inițiată pe ascuns trei ani mai devreme. Se știe astfel că în 1709, după izbînda de la Poltava, Brîncoveanu, amăgit de rapida ascensiune a puterii moscovite și părăsindu-și pentru o dată chibzuința obișnuită, se angajase prin tratative secrete să sprijine armatele rusești în cazul intrării lor în țară. Dar în acea vară a anului 1711, atunci cînd ar fi trebuit să-și respecte obligația, nu s-a putut hotărî să înfrunte riscul și, după o mai bună cîntărire a forțelor în prezență, a rămas pe loc, la Gura Urlaților, unde își adunase oastea « ... nemișcat stînd... ca să le vază sfîrșitul în ce fel și ce va fi» după cum spune cronicarul. Nici neașteptata fugă a spătarului său Toma Cantacuzino, trecut fără alte ordine cu toată cavaleria de partea rușilor, nu l-a determinat să pornească la acțiune. Încheierea tratatului de pace, confirmînd acum înfrîngerea țarului, îi întărea din nou convingerea că procedase bine rămînînd alături de turci.

Nu putea bănui însă că, la curtea sultanului, soarta sa era încă de pe atunci pecetluită. Trei ani mai tîrziu, în drumul său de la Trîgoviște spre București, de unde aveau să urmeze mazilirea, deportarea și moartea, el trecea prin Potlogi pentru ultima oară.

Ce s-a întîmplat cu locuințele lui Brîncoveanu, după uciderea lui și a fiilor săi la Constantinopol, se poate afla într-o anumită măsură din cronica țării și din relatări ale călătorilor străini ce au trecut, pe atunci, prin țară.

Încă din primele zile ale mazilirii lui Brîncoveanu, chiar sultanul, în graba sa de a pune stăpînire pe averea știută ca foarte mare a condam-

natului, căruia turcii îi şi dăduseră caracteristica poreclă de « Altîn Beg» adică « Prinţul de Aur», şi-a trimis de îndată emisarii pentru a căuta şi ridica tot ce era mai de preţ în palatele şi conacele pe care le avea domnul pe proprietăţile sale. Patruzeci de care încărcate au format convoiul plecat cu obiectele găsite, transportate şi predate sultanului, lăsînd în urmă locuinţele devastate şi părăsite.

Este posibil ca să se fi dat apoi şi caselor din Potlogi vreo folosinţă, aşa cum s-a procedat cu cea de la Mogoşoaia, care, două luni mai tîrziu, era folosită ca han pentru călători, fapt cunoscut din scurta descriere a călătorului Aubry de la Mottraye, pe atunci în slujba regelui suedez Carol al XII-lea, găzduit acolo, în drumul său spre Tighina, unde se mai afla încă stăpînul său.

Cu siguranţă, însă, că lipsa lucrărilor de întreţinere necesare, cît şi stricăciunile atrase de războaiele dintre turci şi ruşi pînă la sfîrşitul veacului au fost cauza delăsării şi stării de ruină în care se găseau în 1778 cînd au fost vizitate de istoricul F. J. Sulzer, din a cărui lucrare pot fi citate următoarele rînduri:

« Potlogi . . . au decăzut şi ajuns la ruină în aşa fel că fără o cheltuială princiară niciodată să nu mai poată să ajungă la strălucirea sa de odinioară . . . Acest palat . . . fusese executat într-un mod strălucit cu mult gust şi cheltuială. Stucaturile, sculpturile, galeriile, portretele, chiar planul grădinii şi curţii de intrare, totul, oricît de sălbăticit zace acum, trădează totuşi gustul european şi încredinţează pe vizitator că a fost înălţat prin meşteri streini din avutul unui bogat prinţ: al nefericitului Constantin Brîncoveanu strămoşul actualului proprietar».

Unele ştiri indirecte asupra stării de mai tîrziu a clădirii s-au păstrat în tradiţia satului care aminteşte că, în 1848, învelitoarea a fost refăcută cu şindrilă, din dispoziţia generalului comandant al trupelor ruseşti staţionate acolo. Cele mai importante stricăciuni pe care le-a suferit însă monumentul şi care l-au adus în stare de ruină, au avut loc la începutul secolului nostru. Valoroase elemente de piatră sculptată, în vederea salvării lor, au fost extrase atunci, provocînd prin aceasta spargerea zidăriei. Transportate aiurea, la Mogoşoaia sau la Urlaţi, pentru a fi mai bine păstrate sau chiar refolosite, cele mai multe au dispărut, însă, pînă la urmă. Pe de altă

parte, în nepăsarea sau neştiinţa proprietarilor, dorinţa de cîştig a unora dintre administratorii moşiei, i-a împins la scoaterea treptată a materialelor de acolo. Aşa s-au pierdut, pe rînd, şarpanta acoperişului şi grinzile masive de lemn ale planşeului, fără a mai vorbi de tîmplăria uşilor şi ferestrelor, dispărute, desigur, cu mult înainte.

La fel s-ar fi distrus şi zidăria, a cărei dărîmare fusese şi ea începută, dacă nu s-ar fi produs la timp o intervenţie hotărîtă din partea autorităţilor.

Acestea se petreceau prin anul 1910. De atunci însă şi pînă în 1956, cînd au fost pornite lucrările necesare pentru o temeinică restaurare, monumentul, rămas fără apărare şi supus acţiunii distrugătoare a vremii, era expus unei ruinări definitive.

ARHITECTURA CIVILĂ A EPOCII

Înainte de a începe descrierea caselor din Potlogi este bine a se vedea mai întîi care era, la vremea construirii lor, nivelul arhitecturii civile privind locuinţele domneşti şi ale marilor boieri. Trebuie arătat totodată că asemenea case, cu aspect monumental, ca acelea ridicate de Brîncoveanu la Potlogi sau Mogoşoaia, adevărate palate la vremea lor, nu apar ca un fenomen izolat în mijlocul celorlalte clădiri similare, mai vechi sau contemporane, ci dimpotrivă se înscriu în cadrul unei evoluţii normale a genului. Este adevărat că datele necesare pentru un astfel de studiu comparativ nu sînt foarte numeroase, cele mai multe dintre aceste clădiri fiind astăzi total ruinate sau dispărute. Totuşi din cercetarea ruinelor încă păstrate, ca şi din cîteva descrieri ale călătorilor străini, care le-au putut vedea cînd încă se mai găseau în bună stare, s-au putut stabili destul de bine caracteristicile lor, în epoca premergătoare lui Constantin Brîncoveanu.

Din relatările lui Paul de Alep, însoţitorul patriarhului Macarie al Antiohiei în lunga sa călătorie prin Moldova, Rusia şi Muntenia, făcută între anii 1653 şi 1658, aflăm că « . . . toţi boierii au sate în care posedă clădiri splendide . . . », iar în cuprinsul textului găsim adeseori cuvinte de laudă asupra înfăţişării acestora. Lăsînd de-o parte stilul, oarecum ditirambic în calificările făcute, reiese faptul că, pe lîngă casele domneşti

ale reședințelor de scaun și acelea aflate în incinta marilor mănăstiri, se mai găseau răspîndite la țară, numeroase alte locuințe de importanță egală.

Dintre acestea, cea mai interesantă este desigur cunoscuta casă din Herești, ridicată de Udriște Năsturel cumnatul lui Matei Basarab (1632—1654), poate singurul exemplar al genului păstrat aproape intact pînă în zilele noastre. Dar prin construcția sa din blocuri de piatră fățuite, prin amestecul stilurilor occidental și oriental din fațade și, mai ales, prin curioasa alcătuire a planului cu două apartamente identice cuplate în unghi drept, în felul soluțiilor tip folosite în blocurile moderne, ea nu se integrează în cadrul arhitecturii civile a vremii, ci constituie o remarcabilă excepție.

Mai cunoaștem însă, tot prin Paul de Alep, și alte cîteva exemple de case aparținînd, de astă dată, tipului pămîntean obișnuit.

În iarna anului 1653, în timpul șederii la Tîrgoviște, călătorii sirieni vizitează casele mitropolitului pe care le găsesc foarte înalte, cu accesul pe « o scară lungă », desigur exterioară și avînd « galerii exterioare cu arcade cu vederea spre grădină ». Sălile de primire erau vaste, cu numeroase ferestre și lucarne rotunde, cu sobe din cahle de faianță și pereții decorați cu « admirabile picturi de animale terestre și marine și vederi a Ierusalimului, muntelui Sinai și muntelui Athos cu mănăstirile lor ». În drumul lor spre Moscova, în primăvara următoare, ei sînt găzduiți la Filipești în casele postelnicului Constantin Cantacuzino « case princiare care minunează cugetul fiind mai frumoase decît clădirile orașelor ».

Doi ani mai tîrziu întorși din Rusia și rămași în țară, timp de doi ani, la curtea lui Constantin Șerban (1654—1658), domn al Țării Românești după Matei Basarab, și apoi a lui Mihnea al III-lea — Radu — (1658—1659), Macarie și secretarul său au prilejul să vadă, printre altele, casele boierești din Poiana « unde se află un castel măreț zidit pentru proprietar a cărui clădire e de o frumusețe surprinzătoare », fără a da, din păcate, nici de astă dată, amănunte mai precise asupra lor. Casele strămoșești ale lui Constantin Șerban de la Dobreni erau « clădiri mari spațioase, cu turnuri, zugrăvite cu portrete ale sfinților și descrieri de lupte. Locuințele dau spre o grădină mare . . . În mijloc e un pavilion frumos . . . ». Interesantă este

şi descrierea caselor din Coieni aparţinînd soţiei postelnicului Cantacuzino, moştenită de la tatăl ei Radu Şerban voievod (1602—1610). În satul situat pe un loc ridicat, cu vederea spre lunca Argeşului, « se află un mare palat după modelul palatelor din Constantinopol. Aci e un ce particular de admirat în structura celor două corpuri principale şi opuse unul altuia. Ca formă nu diferă. Au turnuri şi sunt zugrăvite cu linii ondulate imitînd marmora colorată ». Curioasa descriere s-ar potrivi la fel de bine cu Hereşti, în ce priveşte conformaţia planului.

Acestor sumare relatări se mai pot adăuga datele ce au putut fi obţinute din cercetarea construcţiilor încă existente cum ar fi casele stăreţiei ridicate de Constantin Şerban, înglobate în actualul palat al Patriarhiei Bucureştilor, sau cele de la Plumbuita, Goleşti şi Câmpulung precum şi a numeroaselor pivniţe din epoca lui Matei Basarab — mai mult sau mai puţin ruinate — ce mai pot fi găsite în multe localităţi din ţară.

Din confruntarea tuturor acestor date fragmentare, tipul comun al locuinţei boiereşti, specific epocii, se conturează sub următoarea înfăţişare: o construcţie de plan dreptunghiular, de dimensiuni destul de mari, cu ziduri din piatră de rîu sau cărămidă pînă la 1 m grosime, avînd camerele de locuit aşezate la înălţimea unui etaj obişnuit, peste un rînd de pivniţe monumentale, cu bolţile ridicate mult deasupra nivelului pămîntului. Încăperile etajului, care erau desigur boltite şi ele, judecînd după acele cîteva exemplare păstrate, aveau pereţii împodobiţi cu picturi murale cu subiecte profane sau religioase, ca la casa stolnicului Cantacuzino de la Afumaţi, spre pildă. Interesantă este şi prezenţa unor loggii prevăzute cu stîlpi sau coloane de zidărie, menţionate şi chiar pe alocuri încă existente (Cîmpulung, Goleşti, Filipeşti) arătînd că aceste elemente, atît de caracteristice arhitecturii brîncoveneşti de mai tîrziu, existau deja într-o formă mai simplă, încă din epoca precedentă.

Un important element al acestor clădiri este fără îndoială pivniţa. Monumentală ca dimensiuni, valoroasă ca operă de arhitectură şi de o deosebită calitate în execuţie, ea ne arată cît de pricepuţi erau în meseria lor meşterii care au realizat-o. Chiar în cazurile în care, prin neîngrijire sau dărîmări ulterioare, au rămas dezvelite, lipsite de protecţia nivelelor

superioare, ruinele existente, deși expuse de ani în aer liber, impresionează încă și astăzi prin trăinicia monolitică a zidăriei.

Toate aceste pivnițe au fost executate în tehnica bolților semicilindrice zidite cu cărămidă și se prezintă, în general, sub forma a trei tipuri diferite. Unele au o singură sală dreptunghiulară cu deschidere mare, cu o boltă în leagăn, întărită cu arce dublouri succesive. Așa sînt boltite, de pildă, pivnițele de la mănăstirea Mihai Vodă din București, sau de la casele din Herești și Ciocănești în regiunea București, Tătărani lîngă Ploiești, Băjești și Budeasa în Argeș și Coțofeni în Oltenia.

Altele sînt împărțite în lungul lor, în două compartimente cu bolți în leagăn, întărite cu dublouri, fie printr-un perete median străpuns de arcade, fie prin stîlpi cu arcade, ale căror înălțime la cheie rămîne sub planul de naștere al celor două bolți. În cazul încăperilor de plan pătrat, peretele median se reduce la un singur stîlp legat cu două arcade de pereți, susținînd bolțile semicilindrice întărite cu cîte un arc dublou, în dreptul stîlpului.

Frumoase exemplare de asemenea bolți, păstrate în perfectă stare, pot fi văzute încă la mănăstirile Plumbuita, Comana, Mislea și Brîncoveni, la Patriarhia din București, la curtea domnească din Tîrgoviște sau la casele din Brebu, Golești, Bărăția din Cîmpulung și altele.

În sfîrșit, al treilea tip folosește sistemul bolților de penetrație (voutes d'arrêtes), cu arcadele peretelui median înălțate peste nașterile bolților în leagăn și transformate în bolți transversale perpendiculare, intersectate de bolțile longitudinale. Acest ultim tip, care necesită cunoștințe tehnice mai avansate și care derivă din bolțile folosite în Transilvania, este cel adoptat la pivnițele caselor din Florești și Filipești și apoi la casele Cantacuzinilor, din văile Prahovei și a Proviței.

Trebuie menționat aci că mai toate aceste case nu mai sînt încorporate în complexul unei incinte fortificate cum apăreau, spre pildă, la curțile lui Matei Basarab din Brîncoveni, sau la casele lui Mareș Băjescu din Băjești, ci se apropie de concepția nouă a locuinței de țară, nefortificată, cu aspect din ce în ce mai fastuos, așezată în mijlocul curții, cu săli mari și bine luminate și înconjurată de grădini.

Într-a doua jumătate a veacului apare un nou grup de case de țară care, fără a fi mult diferite de cele menționate mai sus ca volum sau

structură, arată un vădit progres în ce privește varietatea prezentării: decorații, materiale și finisaje mai bogate și mai îngrijite. Acestea sînt casele Cantacuzinilor.

Întemeietorul ramurii muntene a familiei era Constantin Cantacuzino, venit din Constantinopol și stabilit la curtea lui Matei Basarab, unde primise funcția de postelnic. Se cunoaște rolul său important ca sfetnic ascultat în conducerea treburilor țării și tragicul său sfîrșit la vîrsta de 70 de ani, cînd a fost sugrumat de călău în trapeza mănăstirii Snagov. Căsătorit cu Elina, fiica fostului voievod Radu Șerban Basarab și ajuns astfel stăpîn pe moșiile soției sale, postelnicul Cantacuzino își construise case noi la Filipești, pe malul Prahovei. Vizitate de patriarhul Macarie în 1654, ele erau socotite după cum s-a văzut drept case princiare, mai frumoase decît clădirile orașelor. Se găsea acolo și « o baie elegantă cu marmoră superbă », alimentată prin roți așezate la rîu. Se mai văd și astăzi ruinele acestei case aflate în mijlocul actualului tîrg.

Ca și el, numeroșii săi fii și-au construit casele lor, situate mai toate în aceeași regiune, între rîurile Prahova și Provița: la Mărgineni unde se păstrează pivnița boltită și diferite fragmente de piatră sculptată dovedind existența unei loggii; la Filipeștii de Pădure unde spătarul Toma își avea « palate mai mari și mai desfătate decît toate casele celorlalți Cantacuzini » și la Măgureni, unde cercetările au scos la lumină aceeași tendință spre lux semnalată mai sus și în ale căror ruine pot fi găsite mai toate elementele constitutive ale stilului brîncovenesc de mai tîrziu.

Ridicată puțin după 1660 de Drăghici Cantacuzino, fiul mai mare al postelnicului și terminată de urmașul său Pîrvu, casa din Măgureni a fost folosită, timp de aproape un veac și jumătate, de familie, pentru ca apoi dărîmată de cutremure și lăsată în părăsire să ajungă cu timpul o ruină. Prin săpăturile efectuate în 1924 au fost degajate zidurile și au putut fi stabilite planul și alcătuirea interioară a nivelelor. Au reieșit astfel formele unei clădiri considerată ca fiind « de tipul casei feudale turcești, cu camerele grupate în jurul unui turn mai înalt », asemănătoare deci celor mai vechi din Coieni și Dobreni care, după cum s-a văzut, erau prevăzute și ele cu turnuri.

Extrem de interesantă trebuie să fi fost la origine și decorația interioară. În mai toate camerele au fost găsite numeroase fragmente de fine stucaturi:

slab reliefate, lucrate în tehnica şi cu motive pur orientale, aurite sau înviorate cu diferite culori. Frumoase zugrăveli florale lucrate în frescă împodobeau pereţii. Pînă şi pardoselile din lespezi de piatră şi din cărămizi poligonale şi pătrate contribuiau la alcătuirea unui ansamblu care impresiona desigur prin luxul şi bogăţia sa.

Ferestrele arcuite în formă de mîner de coş şi cornişele formate din cărămizi în sfert de cerc convexe şi concave suprapuse, diferite de vechile cornişe în zimţi, sînt identice cu cele ce vor fi folosite în mod constant de aci înainte în toată epoca ce va urma.

Unele fotografii de la începutul secolului nostru, precum şi fragmentele păstrate pe pereţi arată că şi la Filipeşti, la palatul postelnicului Constantin Cantacuzino, existau asemenea chenare în jurul ferestrelor, ornamentate cu aceeaşi fină stucatură orientală cu motive florale ca şi la Măgureni.

La sfîrşitul veacului al XVII-lea arta stucatorilor luase în Ţara Românească un mare avînt, judecînd după minunatele panouri de pe faţadele bisericii Fundeni, ridicată în 1699. Trebuie însă relevat că modul de tratare folosit la Fundeni sau la Măgureni şi Filipeşti, la fel ca şi la monumentul lui Brîncoveanu din Potlogi, diferă mult de celelalte stucaturi contemporane, lucrate într-o manieră mai greoaie şi mai puternic reliefată, denotînd influenţă occidentală. Este posibil ca stăpînul casei din Filipeşti, om de vastă cultură, venit în ţară ca bărbat matur cu gustul deja format, obişnuit cu luxul şi fastul Seraiului şi al palatelor din Fanar, să fi căutat să-şi creeze aci un mediu de viaţă asemănător. Nu este deci exclus ca meşterul său decorator, care s-a dovedit a fi un mare artist, să fi fost chemat chiar din Constantinopol unde va fi avut ocazia să-l cunoască.

O dată cu decoraţia în stuc regăsim la casa din Filipeşti aceleaşi elemente de arhitectură pămînteană combinate cu anumite aporturi occidentale venite de peste Carpaţi, vizibile atît în formele bolţilor şi în prezenţa unei loggii centrale, cît şi în bosajele (pietrele de colţ) din tencuială, existente pe faţade, inspirate fără îndoială de arhitectura castelelor din Ardeal.

Vedem aşadar că încă înainte de înscăunarea lui Brîncoveanu, casele de ţară ale Cantacuzinilor făceau şi ele figură de palat. Fără a ieşi din linia tradiţională şi cu o înfăţişare exterioară arătînd filiaţiunea lor directă din cele anterioare, ele se remarcă totuşi printr-o decoraţie interioară mai

rafinată și prin introducerea unor elemente de piatră sculptată, care ne arată calea pe care vor merge meșterii epocii brîncovenești.

În Țara Românească, spre deosebire de Moldova, arta lucrării pietrei fățuite, după strălucita dar scurta ei apariție la bisericile Mănăstirii Dealu și Mănăstirii Argeșului, nu mai este folosită decît într-o măsură restrînsă la ancadramentele de uși și ferestre. Sub domnia lui Șerban Cantacuzino, al doilea fiu al postelnicului, piatra începe să fie din nou prețuită cînd apare la pridvoare sub forma unor coloane octogonale și capitele profilate cu aspect oriental. Din îndemnul spătarului Mihai, alt frate al lui Drăghici și Șerban, importanța pietrei ca element component al fațadelor crește și chiar modul de tratare al materialului se schimbă și devine occidental. Nota de eclectism ce poate fi constatată la monumentele Cantacuzinești, din cauza acestei încercări de simbioză între două feluri de exprimare diferite, suprapuse fondului pămîntean, nu trebuie să mire dacă se ține seama de însăși viața, temperamentul, cultura și averea de care dispuneau numeroșii membri ai familiei. Atît Constantin Postelnicul crescut la Constantinopol cît și fiii săi Constantin Stolnicul cel mai mare erudit al țării sau Mihail Spătarul cu studiile făcute pare-se la Padova și la Viena, fără a mai pomeni de Șerban voievod, erau tot atîtea personalități în stare să-și îndrume meșterii în obținerea unor realizări după gustul lor. Cît despre posibilitățile lor financiare este suficient a reaminti că, în călătoria făcută de Mihai Spătarul cu mama sa Elina la Ierusalim și la muntele Sinai, ei au putut dispune de o escortă de nu mai puțin de 100 de seimeni.

În 1688 începe lunga domnie a lui Constantin Brîncoveanu. Acești 26 de ani de nesperată stabilitate, în comparație cu repetatele schimbări de domnie ale vremii și în prelungirea celor zece ani cît a stat Șerban Cantacuzino la cîrma țării, reprezintă în ce privește dezvoltarea arhitecturii o perioadă de mare înflorire. După cum semnala Nicolae Iorga « . . . nici-odată boierimea nu se întrecuse atîta la facerea de locuințe trainice și frumoase ca în acest moment și aceasta va ține pînă la sfîrșitul domniei Brîncoveanului». Atunci se observă la meșterii constructori, poate chiar la cererea aceluia ce făcea comanda, o preocupare în amplasarea clădirilor cuprinse în marile ansambluri care, construite dintr-o dată, vădesc acum o concepție unitară. În acest fel sînt înălțate monumentalele grupări

de la Cotroceni și Hurez, cele mai frumoase ctitorii ale celor doi voievozi.

Constantin Brîncoveanu, cumnat cu Șerban Cantacuzino, a arătat în cursul domniei sale aceeași pasiune ca și Cantacuzineștii pentru arta construcțiilor, în toate domeniile ei. Pe lîngă nenumăratele ctitorii religioase și o dată cu numeroasele conace ridicate pe moșiile sale, el a pus să se zidească un număr de case mari care au și fost denumite atunci « palate ». La București a reînnoit în 1702 casele familiei aflate la poalele dealului Mitropoliei lîngă Dîmbovița. Tot în 1702 înlocuiește la Mogoșoaia vechile case domnești cu palatul destinat fiului său Ștefan. La Potlogi ridicase în 1698, după cum s-a văzut, palatul pentru fiul mai mare Constantin. La Doicești, de asemenea, face în 1706 casă nouă fiului său cel mic Matei, iar în același an aduce prefaceri vechilor curți din Brîncoveni destinate celui de al doilea fiu, Răducanu.

În sfîrșit, în afara granițelor de atunci ale țării, mai ridică pentru sine alte două reședințe mari la Sîmbăta de Sus în Transilvania și la San Stefano lîngă Constantinopol.

Dintre toate numai Potlogi și Mogoșoaia se mai păstrează astăzi. Ambele se prezintă sub forma unor construcții în care se regăsesc toate trăsăturile caracteristice menționate în clădirile Cantacuzinilor. Aceeași pivniță înaltă cu bolțile ocupînd jumătate din planul parterului, deasupra căreia se găsesc încăperile etajului, aceleași scări exterioare cu foișoare ieșinde și același element al loggiei cu vedere deschisă spre perspectiva cea mai frumoasă a regiunii, dau impresia unor construcții în totul asemănătoare.

O examinare mai atentă arată însă un vizibil progres în alcătuirea mai clară a planului și o importanță crescîndă dată folosirii elementelor de piatră sculptată, care vor constitui caracteristica principală a monumentelor brîncovenești. Se mai constată, mai ales, o perfectă asimilare a tuturor acelor influențe semnalate în clădirile anterioare, care sînt acum, însă, în așa fel amplasate și împreunate încît nu mai răsar ca note discordante, în corpul lucrării, ci contribuie la crearea unei unități de înfățișare specific muntenească. Acesta este marele merit și de altfel trăsătura caracteristică a meșterilor noștri din trecut, care atît în Muntenia cît și în Moldova au știut,

de cîte ori a fost cazul, să pună o pecete pămînteană oricăror influențe venite din afară, să le încorporeze și să le pună în armonie cu specificul propriei lor sensibilități.

Deosebirile față de casele mai vechi apar mai evidente în special la loggii și foișoare care, prin bogata lor decorație de piatră sculptată, devin acum centrele de compoziție ale fațadelor.

Pridvoare deschise existaseră și pînă atunci în vechea arhitectură românească. Începînd cu cele din lemn legate de construcțiile de arhitectură populară și pînă la cele din zid apărute încă înaintea domniei lui Matei Basarab la biserici, ele erau de mult cunoscute vechilor noștri meșteri. Prezența în fațadele palatelor brîncovenești a unor asemenea adaosuri identice ca formă și funcțiune cu foișoarele caselor țărănești nu constituie desigur decît o reeditare a acestora, dar la un nivel de arhitectură superior, cu elementele — arc și coloană — după modelul pridvoarelor bisericești. Singură loggia apare ca formă nouă derivată, desigur, din loggiile întîlnite la castelele din Transilvania.

Palatele din Potlogi și Mogoșoaia, asemănătoare ca structură și volum dar realizate, judecînd după ce se mai poate vedea astăzi, cu mijloace decorative diferite, unul cu accentul pus pe culoare iar celălalt pe piatra sculptată, au ambele același caracter special de lux și bogăție care le dă un aspect unic, cu totul ieșit din comun. Ele reprezintă punctul culminant al unei arhitecturi bazate pe experiența acumulată din trecut, măestrit împletită cu influențele exterioare importate între timp. Aceleași forme tradiționale vor mai continua să fie folosite aproape un veac, fără însă a atinge nici pe departe un asemenea nivel artistic.

Mogoșoaia, situată în frumosul său cadru natural, bine îngrijită și mai ușor accesibilă, apare fără îndoială mai atrăgătoare și mai valoroasă din toate punctele de vedere. În ochii cunoscătorilor totuși, prefacerile suferite care i-au modificat volumul și proporțiile inițiale i-au știrbit din interes. Potlogii, în schimb, dacă și-a pierdut aproape în întregime incomparabilele sale stucaturi colorate, care o ridicau la nivelul realizărilor artistice excepționale, și se găsește acum într-un decor lipsit de orișice frumusețe, rămîne totuși mai interesant, întrucît mai păstrează intactă înfățișarea și proporțiile autentice ale monumentelor epocii.

Situată în centrul satului Potlogi, la răspîntia a două drumuri mergînd spre Crovu și spre Pitaru, vechea curte domnească este de formă dreptunghiulară, cu laturile de 126 m în fațadă și 180 m în adîncime. Mărginită la nord de apele unui heleșteu, ea este închisă pe celelalte trei laturi cu un zid înalt de cărămidă, pe alocuri dărîmat. La est, dincolo de incintă, se găsesc ruinele vechiului conac și biserica Sf. Dumitru, fostă paraclis domnesc.

Astăzi întreaga curte este o ogradă pustie în mijlocul căreia se ridică volumul important al palatului. Inițial, însă, suprafața terenului era împărțită în trei curți diferite, separate între ele prin ziduri și prin clădiri anexe. În față, către șosea, se găsea curtea de primire, prelungită pînă la fațada palatului. În stînga era curtea de serviciu, cu intrare separată din stradă și despărțită de prima printr-un rînd de clădiri cu portice, ale căror fundații au fost scoase la iveală prin recentele săpături arheologice. În fund, dincolo de palat se întindea grădina coborînd în pantă lină către heleșteu, azi aproape secat.

Intrarea în curtea principală se face printr-o poartă monumentală arcuită, construcție de plan pătrat boltită în calotă, încadrată lateral de încăperile portarului și corpului de gardă. Deasupra porții rămasă acum dezvelită, trebuie să fi existat, desigur, ca și la Mogoșoaia și Golești, un foișor cu acoperiș înalt în patru ape.

În interiorul curții, în dreapta și stînga intrării și alipite cu spatele la zidul dinspre stradă, erau înșirate locuințele personalului, iar în colțul de sud-est se afla clădirea bucătăriei care mai exista încă în 1905, cînd a fost dărîmată.

Palatul, rămas acum izolat în urma dispariției zidurilor și clădirilor anexe care alcătuiau ansamblul întregii curți, se prezintă ca un volum în forme simple, de plan dreptunghiular, cu laturile de 32 m lungime și 23 m lățime, avînd în față un foișor așezat dezaxat în dreptul intrării, la nivelul etajului, și în mijlocul fațadei de vest un corp ieșind legat ca arhitectură de cel principal. Patru scări exterioare existau inițial pe cele patru laturi ale clădirii, cea principală suind la foișor fiind singura de piatră, iar celelalte trei de lemn.

La parter se găsește, ca și la construcțiile similare mai vechi, însă într-o formă mult mai ordonată, o pivniță mare boltită aflată în ax, pe jumătate adîncită în pămînt, încadrată în mod simetric de un rînd de încăperi aflate la nivelul terenului exterior și avînd o loggie în fațada nordică. La etaj erau grupate dormitoarele și sălile de recepție, boltite, avînd în centru, pe latura nordică, suprapusă celei de la parter, o a doua loggie mare, orientată cu vederea spre heleșteu. Un acoperiș înalt în patru ape, cu învelitoare de olane, înlocuiește acum vechiul acoperiș de șindrilă.

Și aci, ca și în celelalte construcții ale vremii, pivnița mare și monumentală, constituie una din părțile interesante ale clădirii. Ea prezintă, însă, în ceea ce privește sistemul de boltire, o particularitate ce trebuie subliniată ca fiind o formulă nouă și care va caracteriza, de acum încolo, toate construcțiile brîncovenești. Este vorba de bolta în calotă, adică în jumătate de sferă. Acest fel de a bolti, care nu cerea cunoștințe tehnice noi, fiind de mult folosit de meșterii constructori la biserici, apare aci la Potlogi pentru prima oară folosit la pivniță și aceasta nu la palatul cel nou, ci la casele vechi, al căror an de construcție nu se cunoaște, dar care nu trebuie să precede mult anul 1683, cînd a fost înălțată biserica vecină.

Preferate bolților anterioare atît pentru ușurința construcției cît, mai ales, pentru frumoasa lor infățișare, ele au fost folosite în mod constant de meșterii zidari ai epocii, dînd naștere, ca în vestitele ansambluri din cuprinsul mănăstirii Hurez, la opere de mare valoare arhitectonică.

Pivnița palatului din Potlogi, amplasată în ax și aliniată cu una din laturi spre exterior, ocupă aproape o treime din suprafața clădită. Este o încăpere de formă pătrată, cu un stîlp masiv de zidărie în centru, legat cu arce de pilaștrii pereților dimprejur. Pe cele patru spații pătrate astfel delimitate sînt înălțate patru calote pe triunghiuri sferice. Ele nu au însă profilul simplu obișnuit, ci un profil frînt, bolta fiind executată din suprapunerea a două calote trasate cu raze și centre diferite, una superioară mai mică așezată peste cea inferioară retezată la creștet. La mijloc, peste stîlpul central, în spațiul cuprins între extradosul celor patru cupole și planșeul etajului, există o mică ascunzătoare boltită legată cu exteriorul printr-un tunel, ulterior închis cu zidărie la capăt. În căutarea averilor lui Brîncoveanu în 1714 trimișii sultanului nu au neglijat să cerceteze

secretele acestei tainițe, spărgînd panoul de închidere a tunelului, care a rămas de atunci vizibil.

Pivnița, accesibilă printr-o scară situată în colțul de sud-est al clădirii, pe unde erau coborîte butoaiele, este luminată prin patru ferestre închise cu traforuri de piatră. Loggia scundă de la parter are patru arcade sprijinite pe coloane rotunde de zid, prevăzute cu capitele de piatră simplu profilate.

Întreg acest parter, de 4,50 m înălțime față de teren, formează soclul deasupra căruia este înălțat etajul înalt de 6 m, care cuprinde încăperile locuibile ale clădirii. Și aci se constată, ca și la catul inferior, aceeași preocupare de ordonare a planului, vizibilă în gruparea încăperilor.

Intrarea principală se face din foișorul de pe latura sudică, printr-o ușă deasupra căreia este fixată pisania de piatră. Se pătrunde într-o sală prelungă ce desparte clădirea în două părți de mărime inegală. Cele trei camere din dreapta, înșirate pe latura dinspre est și un coridor de serviciu cu acces direct spre exterior printr-o scară secundară, ar reprezenta, după cît se pare, apartamentul separat al doamnei. În stînga, ocupînd centrul fațadei spre curtea de intrare, este marele salon de primire.

În cele două colțuri ale fațadei de vest se află cîte o cameră, care ar putea să fi fost camera de lucru și dormitorul domnului. Între ele se găsește o altă sală mare, poate sala de mese, prelungită spre exterior cu acel corp ieșind, menționat mai sus. Cu nivelul pardoselii mai înalt decît al celorlalte încăperi și cu pereții străpunși de ferestre, acest corp avea și el acces separat, printr-o scară exterioară ce cobora în grădină.

O loggie mare, cu coloane și capitele de piatră sculptate, așezate pe un parapet de zidărie plină și copertină din lespezi de piatră, se sprijină pe coloanele masive de zid ale loggiei de la parter și ocupă, la fel ca și la Mogoșoaia, partea centrală a fațadei, opusă intrării principale. Ea este încadrată de două cămăruțe cu bolțile prelungite în sus prin turnulețe lanternouri de aerisire, așa-zisele « umblătoare », după denumirea lor de atunci.

În mijlocul clădirii, înconjurată de încăperile descrise și luminată de două ferestre așezate foarte sus, în peretele din fund al loggiei, este camera de formă pătrată a chelarului.

Aci erau strînse și păstrate, în lipsa stăpînilor casei, nu numai « haine, șei, spade, pistoale și armuri », așa cum ne sînt enumerate de Paul de Alep într-una din descrierile sale, dar și, desigur, închise în lăzi ferecate, covoarele, rufăria, icoanele și argintăria ce trebuie să fi alcătuit inventarul acestor bogate gospodării.

Toate camerele etajului, înalte și bine luminate prin ferestre mari, arcuite în partea superioară, erau acoperite de bolți mănăstirești cu lunete, asemenea celor folosite, în mod curent, încă de la începutul veacului. În sălile mai importante nașterile bolților erau sprijinite pe console de piatră sculptată. La fel ca și la casele cantacuzinești, stucatura era și aici întrebuințată din plin la decorația interioară a pereților împărțiți, prin bagete, în panouri decorate cu motive florale de o excepțională finețe în execuție.

Pardoselile erau, după cum se obișnuia atunci, din cărămidă așezată pe lat.

Fațadele palatului, tencuite în întregime, sînt despărțite în două părți egale, printr-un brîu median și sînt mărginite sub streașină de o cornișă bogat profilată. În afară de elementele de piatră sculptată ale coloanelor și balustradelor de la foișor și loggie, fațadele mai aveau o bogată ornamentație de stucaturi policrome, limitate la cîteva zone restrînse ale etajului alcătuind un foarte interesant sistem decorativ.

Fiecare colț al clădirii era subliniat, pe ambele laturi, prin cîte un pilastru alcătuit dintr-o rețea de împletituri cu motive vegetale executate în stuc, slab scoase în relief din cîmpul tencuielii, colorate în albastru sau negru și conturate cu o bandă roșie. Ferestrele și ușile erau încadrate toate cu un chenar de stucaturi similare, încununate în partea superioară cu un fronton central și fleuroane la colțuri, formate din aceeași bogată împletitură vegetală și florală colorată, completate cu motive decorative pictate de jur împrejur cu roșu și negru, de-a lungul glafurilor, sprijinite pe solbancuri profilate.

Brîul de sub cornișă, împodobit cu solzi reliefați, era încadrat cu o friză de stucaturi colorate, iar profilele cornișei erau decorate cu pictură.

Contrastul rezultat din prezența acestor cîteva zone colorate, în cîmpul neted și alb al fațadelor tencuite, trebuie să fi fost de mare efect. Din

păcate, astăzi toate acestea s-au pierdut, iar puținele fragmente de stucaturi încă păstrate, aproape complet decolorate, nu ne mai pot reda decît în prea puțină măsură o imagine asupra înfățișării din trecut.

Foișorul intrării și corpul ieșind de pe latura de vest sînt așezate pe un soclu de zidărie plină la parter, legat în părțile laterale de corpul principal prin cîte o arcadă sprijinită de perete.

În ce privește construcția, principalul material folosit la bolți și la ziduri este cărămida de foarte bună calitate și bine arsă de format 29 × 14 × 4,5 cm, zidită, după tehnica vremii, cu mortar din var, cu rosturi mari de 3,5 cm, în ziduri pînă la 80 cm grosime. Piatra întrebuințată ca element decorativ la coloane, console, parapete și plăci traforate este de natură calcaroasă și pare a fi de la Albești, lîngă Cîmpulung. Planșeele deasupra încăperilor parterului erau construite din grinzi excepțional de groase, din stejar masiv de 30 × 35 cm secțiune, așezate la intervale dese. Deasupra acestora era o podină din dulapi foarte lați, puși de-a curmezișul, din stejar, cioplți de bardă și fălțuiți, care susțineau umplutura de pămînt, formînd stratul suport al pardoselii de cărămidă. Grija deosebită în execuție se constată din felul cum erau montate grinzile, care, pentru a nu fi în direct contact cu mortarul din zidărie, aveau capetele rezemate în găuri anume amenajate, căptușite cu cărămizi așezate pe lat.

Toată porțiunea centrală deasupra pivniței are așternută, peste extradosul bolților, o umplutură izolantă de cărbune de lemn, în grosime de aproape 1 m, după obiceiul curent al epocii. Cîte o dublă centură din grinzi de lemn înecate în interiorul zidului străbate pereții în lungul lor, la diferite nivele ale clădirii, formînd astfel o întreagă rețea menită să asigure o presiune uniformă și o mai bună legătură a zidăriei. Acest vechi procedeu de construcție, moștenit de la meșterii bizantini și foarte răspîndit în arhitectura noastră din trecut, se găsește aci folosit din plin, el apărînd, într-o secțiune verticală a peretelui, la șapte nivele diferite.

Ferestrele și ușile arcuite după traseul « în mîner de coș », caracteristic epocii, aveau tocuri grele din lemn de stejar, prinse în șanțuri anume prevăzute în zidărie, ce alcătuiau o ramă dreptunghiulară, completată în partea de sus cu un timpan de zidărie, pentru închiderea golului dintre ramă și arc.

Decorația interioară și exterioară, după cum s-a mai spus, formează partea cea mai interesantă a clădirii.

Piatra sculptată este folosită la Potlogi la fel ca și la Mogoșoaia, la loggie și la foișor. Din tot ansamblul ce se vede însă astăzi, numai o mică parte este autentică. În primul rînd trebuie semnalată pisania din foișor, încastrată în perete, deasupra ușii de intrare. De formă dreptunghiulară ea cuprinde un cîmp central cu inscripția și un medalion cu stema Țării Românești prinsă într-un chenar floral, cu cîte un cap de înger la mijlocul fiecărei laturi. Această pisanie, scoasă de mult din locul ei, a fost expusă la București, în fostul Palat al artelor din Parcul Libertății și apoi a dispărut. Abia de curînd, în cursul lucrărilor de restaurare, i s-a dat întîmplător de urmă și a putut fi remontată pe vechiul loc.

Tot autentice sînt și cele două capitele-console fixate în peretele foișorului, toate celelalte piese fiind noi. Capitelele bogat sculptate cu acante și volute, în stilul compozit folosit de meșterii lui Brîncoveanu, precum și fusurile și bazele respective, sînt copii după coloanele vechi de la Potlogi montate, în 1860, în fațada de nord a palatului de la Mogoșoaia, cu ocazia unor lucrări de restaurare. Balustradele cu panouri traforate și piedestalele sculptate ale coloanelor sînt replici după modelele de la Mogoșoaia. S-au mai păstrat ca piese autentice numai capitelul-consolă cu profile liniare simple, aflat la capătul dinspre est al porticului de la parter, și o bucată din copertina balustradei loggiei de la etaj. În muzeul de la Urlați mai există de asemenea un capitel din colonada etajului și trei console de bolți, care au fost luate și ele ca model, în reconstituirea prevăzută.

În sfîrșit o ultimă piesă se găsește în fațada de vest sub forma unui capitel-consolă la parter, marcînd pornirea arcadei de legătură între corpul ieșind și corpul central al clădirii.

Toată această sculptură în piatră poartă pecetea stilului zis brîncovenesc de origine clasică, caracterizat prin reliefe accentuate și puternice, contraste de umbră și lumină, atît de mult diferite de sculptura orientală sau gotică degenerată, folosită pînă atunci, și vădește aportul unui meșter străin. Dat fiind însă numărul foarte mare de asemenea sculpturi ce foarte curînd apar răspîndite în toată țara, este sigur că meșterii pietrari locali și-au însușit de îndată aceste forme noi și au reușit, ca la Stavropoleos spre

exemplu, realizări cu nimic mai prejos decît modelul inițial. În sprijinul presupunerii poate fi citat și secretarul lui Brîncoveanu, Del Chiaro, care scrie: « Valahii . . . deprind ușor tot ce văd și nu e lucrare manuală pe care să n-o imite, fie de modă turcească fie după obiceiul nostru venețian ».

Stucaturile care decorează pereții interiori și exteriori în schimb sînt de vădită factură orientală și se aseamănă atît de mult cu cele existente la casele cantacuzinești din Filipești și Măgureni și la fațadele bisericii spătarului Mihai Cantacuzino din Fundeni, încît este foarte posibil, după cum s-a și spus, să fi fost executate toate de aceeași mînă de artist.

În interior, în toate camerele mai importante, pereții erau împărțiți în trei zone suprapuse. Partea inferioară cu tencuiala netedă forma un soclu ridicat pînă la înălțimea parapetelor ferestrelor și era îmbrăcată, probabil, cu stofe scumpe de mătase sau brocard. Zona centrală, cuprinzînd și golurile ușilor și ferestrelor și limitată în partea superioară de nivelul nașterii bolților, era împărțită într-o alternanță de panouri și ancadramente prin baghete subțiri profilate. Fiecare panou își avea motive decorative diferite, de aspect oriental, asemănătoare artei persane, fin executate în stuc, iar ancadramentele erau și ele acoperite cu o întreagă rețea de stucaturi delicate, cu ghirlande florale și vegetale. Zona superioară era împărțită și ea într-o succesiune de panouri semirotunde, încadrate în lunetele bolților și despărțite între ele prin console de piatră sculptată.

Întreaga stucatură, de o perfecție și o delicatețǎ în execuție demnă de admirat, nu mai poate fi apreciată astăzi decît prin cîteva fragmente păstrate, pe alocuri, în cele trei încăperi, de pe latura de sud și cea din colțul de nord-vest. Aici se mai păstrează, în luneta centrală de pe latura nordică, partea inferioară a unui panou cu urme de pictură, în care se recunosc picioarele a trei personaje. Acesta ar fi tabloul ctitorilor Constantin Vodă, Maria doamna și Constantin copilul, la mijloc.

Casa veche. Pe latura de răsărit a incintei palatului, în cuprinsul curții bisericii vecine, se găsesc ruinele casei mai vechi. Nu se cunoaște data cînd a fost construită, însă ea trebuie să fi existat încă dinainte de 1683, an în care a fost înălțată biserica. Prin urmare, în acei 16 ani care s-au

scurs pînă la data terminării noului palat, aci a locuit Constantin Brîncoveanu, ori de cîte ori s-a oprit la Potlogi.

Mult mai mică decît cea nouă, casa veche era clădită în același fel, cu un etaj așezat peste soclul cuprinzînd bolțile pivniței, situată în partea de est a clădirii.

Acum nu se mai păstrează decît pivnița care, avînd planul pătrat cu stîlp la mijloc și patru calote sprijinite pe arce dublouri, este identică, dar la dimensiuni mai mici, cu cea a palatului. Dat fiind anul la care a fost construită, s-ar părea că ar fi cel mai vechi exemplu de pivniță boltită în acest fel. La etaj, pe platforma actuală, acoperită cu iarbă, nu se mai poate recunoaște nimic din distribuția interioară a încăperilor.

Săpăturile arheologice în curs vor aduce, desigur, și aci, lămuriri suplimentare asupra vechimii și formelor exacte ale construcției.

Bucătăria — care ocupa ca și la Mogoșoaia, colțul din dreapta curții de intrare — este complet dărîmată și nu mai păstrează decît temeliile îngropate în pămînt. Dintr-o fotografie mai veche, făcută înainte de dărîmare, se vede că a fost și ea, la fel ca cele încă păstrate la Mogoșoaia și la mănăstirea Hurez, o clădire monumentală.

De plan pătrat, avea probabil aceeași boltire, cu un sistem de arce și trompe etajate, care fac trecerea de la planul pătrat al încăperii la planul octogonal, terminate în partea superioară cu un turnuleț octogonal prevăzut cu ferestre, avînd oficiul de coș pentru fum. Patru coșuri suplimentare mai mici așezate în cele patru colțuri peste trompe activau evacuarea fumului. Este păcat că, prin dărîmarea bucătăriei, a dispărut unul din elementele care ar fi putut evoca mai bine activitatea gospodărească desfășurată în cadrul palatului, în zilele de prezență a voievodului la reședința sa.

Grădina era cadrul care completa spațiul în jurul și în fața palatului pînă la heleșteu. Pentru a ne putea da seama de felul în care arăta această grădină în vremea lui Brîncoveanu, în lipsa oricăror urme existente în curtea de la Potlogi de astăzi, trebuie să ne îndreptăm iarăși către cele scrise de cronicarii timpului. Del Chiaro, descriind palatul brîncovenesc din București, spune că: « Grădina e de toată frumusețea, are formă pătrată în stil italian. În mijlocul ei Constantin Brîncoveanu clădise un foișor unde lua prînzul și își făcea siesta după masă în mijlocul straturilor de flori ».

Radu Greceanu, cronicarul, pomenește și el de un pavilion similar, ridicat de Brîncoveanu în grădinile curților domnești din Tîrgoviște: « S-au isprăvit foișorul cel boltit în grădina domnească... și de alte podoabe l-au înfrumusețat, cum se și vede că e foarte ciudat», ale cărui temelii au fost de curînd descoperite.

Este foarte probabil ca și la Potlogi să fi existat în grădină un asemenea foișor și poate că, prin săpături, vor putea fi și aci găsite urmele sale.

Biserica, purtînd hramul Sf. Dumitru, a fost înălțată de Constantin Brîncoveanu înainte de ridicarea sa la domnie și înainte de construirea palatului, ca paraclis al caselor mai vechi alăturate, în 1683, după cum scrie în pisania de piatră aflată deasupra ușii de intrare: « Această... biserică este zidită și înălțată din temelie... de Constantin Brîncoveanu vel spătar... care s-au început și s-au săvîrșit în zilele luminatului domn Io Șerban Cantacuzino Basarab Voevod Septembrie leat 1683».

O altă inscripție, zugrăvită în interior, arată că, în 1904, a fost refăcută turla pantocratorului și toată pictura interioară. În sfîrșit, printr-o a treia inscripție aflăm că în 1945 a fost curățat și refăcut tabloul ctitorilor ascuns sub tencuiala restaurării precedente, cînd a fost ciocănită și acoperită vechea pictură.

În situația de astăzi, partea inferioară a personajelor din tablou, reprezentînd pe voievod și pe fiii săi, este cea autentică, iar partea superioară, cu figurile lor, este o copie realizată de pictorul Blendea, după aceleași personaje din biserica de la Mogoșoaia.

Clădirea, de tipul dreptunghiular asemănător cu Biserica Doamnei din București, ridicată de Șerban Cantacuzino în același an, sau cu cea din Mogoșoaia din 1688 (însă fără pridvor), are pronaos, naos și altar, și mai are un turnuleț exterior alipit fațadei de nord. Pridvorul pe coloane de zid așezat în fața intrării este un adaos modern, din 1904.

Peste acoperișul actual, prevăzut cu un fronton improvizat în fațada vestică, se înalță două turle de lemn învelite cu tablă așezate pe baze cubice foarte mari, din care cea de peste pronaos este de zid și formează, împreună cu turnulețul exterior al scării, postamentul vechii clopotnițe dispărute.

În cazul că și cealaltă bază ascunsă sub căptușeala sa de tablă se va dovedi a fi de zid, va reieși că biserica a fost inițial cu două turle. Este mai probabil însă că naosul, la fel ca și la exemplele citate mai sus — Biserica Doamnei și Mogoșoaia — era boltit cu o calotă închisă care, cu ocazia lucrărilor din 1904, a fost străpunsă pentru înălțarea turlei de lemn a « pantocratului », menționată în inscripție.

O dată cu modernizările suferite atunci a fost dărîmat și peretele dintre naos și pronaos cu arcade pe stîlpi, ce trebuie să fi existat acolo în locul actualului arc deschis pentru mărirea spațiului interior.

Fațadele tencuite sînt încadrate de un soclu simplu neprofilat și o cornișă modernă. Împărțite în două de un brîu median, ele sînt decorate cu obișnuita rețea de ciubuce, scoasă în relief, care formează un șir de panouri mari dreptunghiulare între soclu și brîu și un rînd de panouri semicirculare mai mici — cîte două pentru un singur panou inferior — așezate peste brîu.

Din cornișa veche, care se găsea probabil sub cea actuală, nu se mai păstrează decît porțiunea din jurul turnulețului scării, sub forma unui dublu rînd de cărămizi în zimți. Desigur că și în rest, la bazele turlelor și la corpul bisericii, trebuie să fi fost o cornișă de acest gen, dar cu trei rînduri de zimți, după modelul obișnuit pînă în epoca brîncovenească.

Cu toate prefacerile suferite, care i-au schimbat înfățișarea, biserica ar putea ușor fi readusă în vechile forme, cu excepția, firește, a turnului clopotniță dispărut. Alături de palat, de ziduri, de ruinele casei vechi și clădirile anexe, ea s-ar reintegra astfel în componența ansamblului brîncovenesc restaurat.

RESTAURAREA PALATULUI

Pînă acum zece ani palatul, lăsat atîta vreme în părăsire, mutilat și parțial distrus, ajunsese un masiv inform de zidărie. Deși ocrotit, prin intervenția statului, de alte dărîmări în continuare, în lipsa unui acoperămînt de protecție era amenințat cu dispariția.

De aceea, hotărîrea organelor locale de stat de a iniția o restaurare integrală a venit tocmai la timp pentru salvarea monumentului, înainte de pierderea celor cîteva elemente, încă păstrate.

Din rapoartele făcute atunci situația construcției se prezenta astfel: « Palatul păstrează numai zidurile parțial dărîmate în partea superioară. Bolțile rămase descoperite și expuse de ani de zile sub ploaie și zăpadă s-au năruit în întregime.

Au dispărut acoperișul, planșeele și scările exterioare cu palierele lor, grinzile de legătură din grosimea zidăriei, precum și tocurile și tîmplăria ușilor și ferestrelor. Loggia, foișorul și corpul ieșind din fațada vest sînt dărîmate, iar toate elementele de piatră la coloane, console, parapete și trafoare au fost smulse din locul lor și nu mai există. Tencuielile exterioare și interioare de asemenea au dispărut și ele aproape în întregime, păstrîndu-se doar pe alocuri fragmente din bogata stucatură, cu slabe urme de culori albite de soare și de ploi.

Anexele gospodărești, grajdurile, bucătăria sînt toate dărîmate. Numai poarta de intrare, pe jumătate ruinată, și o parte din zidul de împrejmuire mai mărginesc o curte pustie, fără urme de plantații. »

Se putea crede, dată fiind starea în care ajunsese monumentul, că o încercare de restaurare în vechile forme nu mai putea fi obținută. Și totuși impozantul volum de zidărie ruinată, aflat în mijlocul curții, mai păstra încă destule elemente, vizibile sau ascunse, care au făcut posibilă realizarea scopului urmărit.

Criteriile care au călăuzit opera de restaurare au cuprins cercetarea atentă a ruinelor pentru descoperirea tuturor acestor elemente, precum și examinarea și rezolvarea problemelor puse de cele două categorii de lucrări întîlnite de obicei în asemenea cazuri, unele legate de consolidarea și completarea părților existente, iar celelalte privind reconstituirea formelor total dispărute.

Cît despre materiale, a fost socotită oportună adoptarea noilor metode de construcție rezultate din progresele tehnicii moderne, limitată însă la structura internă și la părțile neaparente ale clădirii. De aceea, betonul armat a fost folosit din plin în consolidările și refacerile necesare. Astfel, umplerea canalelor fostelor grinzi de legătură din grosimea zidăriei rămase goale de pe urma putrezirii lemnului, ca și consolidarea zidurilor prin centura așezată în părțile superioare sub șarpantă, au fost executate cu acest material. În refacerea bolților pentru ușurința execuției și pentru

asigurarea unei mai bune rezistențe la cutremur decît a bolților de cărămidă, prăbușite, s-a folosit tot betonul armat, satisfăcîndu-se astfel, totodată, și dezideratele unei restaurări științifice, prin diferențierea materialului dintre părțile vechi, autentice, și cele noi.

Chiar și planșeele peste parter — exceptînd spațiul central de peste bolțile pivniței, care trebuiau refăcute cu grinzi de stejar aparente, la fel cu cele dispărute, pentru a păstra caracterul arhitecturii vechi — au trebuit din păcate să fie executate cu grinzi de beton armat, în lipsa lemnului necesar, de dimensiuni excepțional de mari. Grinzile au fost însă astfel dimensionate încît să poată fi îmbrăcate în scînduri de stejar.

Problemele de completări și reconstituiri au fost lămurite prin sondaje și săpături, prin analizarea urmelor și fragmentelor rămase pe loc sau transportate într-altă parte și prin studiul publicațiilor de specialitate și descrierilor făcute de cronicari sau călători străini care au văzut, la timpul lor, palatul. Iar acolo unde nu s-a mai găsit nimic s-au folosit, prin analogie, elemente similare, din alte monumente ale epocii.

În acest fel a fost reconstituit foișorul intrării cu scara de piatră, ale cărui forme și dimensiuni au putut fi determinate după cele două capitele-console laterale, păstrate sub cornișă, și după fundațiile apărute în pămînt în urma efectuării săpăturilor, care au arătat cotele exacte în plan și implicit numărul arcadelor și coloanelor sale. Pentru elementele de piatră, au fost luate ca model coloanele aflate în fațada de nord a palatului de la Mogoșoaia, unde se știe că au fost montate coloane aduse de la Potlogi. Balustradele, însă, rămăseseră sub semnul întrebării, singurul indiciu fiind o fotografie a unor fragmente de traforuri de piatră, nelocalizate, găsite în săpături mai vechi, asemănătoare cu motivele celor de la Mogoșoaia. Pe baza acestei asemănări, la balustradele foișorului au fost reproduse modelele de la Mogoșoaia. Pentru scară, însă, documentația nefiind convingătoare, parapetele s-au executat din plăci de piatră pline, în felul scărilor de la foișoarele mănăstirii Hurez.

La începutul cercetărilor loggia nu mai exista, iar în locul ei se găsea o breșă mare, adînc intrată în volumul clădirii. Și aci însă, la fel ca și la foișor, urmele rămase au condus la o refacere integrală. La parter coloanele de margine cu capitelele lor profilate de piatră încă încastrate în zidărie,

precum și existența întregului panou adîncit în perete care delimita perimetrul porticului, au fost suficiente pentru a determina forma, numărul și dimensiunea arcadelor. La etaj, de asemenea, urmele imprimate în zid ale unor fusuri de coloane de piatră, găurile tiranților de lemn indicînd nivelul nașterii arcelor, poziția coloanelor suprapuse celor de jos, precum și regăsirea la muzeul din Urlați a unui capitel provenit de la Potlogi, au dat toate lămuririle necesare. Numai formele trilobate care au fost date arcadelor, repetate prin analogie după cele de la foișorul Mogoșoaiei, ar putea da naștere la oarecari obiecțiuni, deși prezența lor la alte monumente brîncovenești le justifică folosirea.

Balustrada a fost refăcută din zidărie plină, cu o copertină de piatră sculptată pe muchia văzută, întocmai ca bucata autentică găsită, după îndepărtarea molozului, pe pardoseala parterului.

Mai anevoioasă a fost stabilirea vechilor forme ale corpului ieșind din fațada vestică. Fundațiile scoase la iveală prin săpături și probele vizibile în zidărie, arătînd o întrerupere și o întoarcere spre exterior a cornișei și brîului pe lărgimea sa, i-au putut preciza dimensiunile în plan, înălțimea și, în genere, volumul. Găurile grinzilor planșeului au arătat, de asemenea, un nivel de pardoseală la etaj, mai înalt decît nivelul general interior. Legătura prin arcade, ca și la foișor, între întreg acest corp cu clădirea principală a fost și ea determinată printr-un capitel-consolă și o amorsă de arc aflate la joncțiunea nord. În sfîrșit urechile pereților laterali de nord și sud, cu urme de glafuri de ferestre la etaj, au dovedit că nu putea fi vorba aci de un foișor ci de o cameră închisă cu ferestre. Cu toate aceste numeroase indicii, nu a fost totuși posibil a se afla nici numărul de ferestre la etaj nici numărul arcadelor de la parter, pe cele trei laturi dispărute, astfel că restaurarea acestui corp a fost făcută cu oarecare aproximație.

Din cele patru scări exterioare inițiale, dispărute în decursul anilor, astăzi nu mai sînt decît două și ele refăcute cu ocazia restaurării: cea principală, aflată în fața intrării cu treptele întoarse pe două din laturile foișorului, era singura de piatră, cu aspect monumental și bine încadrată în arhitectura fațadei; cealaltă, pe latura estică, deși amplasată pe locul celei vechi de lemn, este executată acum din beton armat pe soclu de zidărie, pentru a fi mai rezistentă.

Scara alipită corpului ieşind în colţul de nord-vest de altfel, cu urmele vangului alipit — nu încastrat peretelui — şi lipsită de fundaţie, pare să fi fost un adaus ulterior. A patra scară, care cobora din loggie direct în grădină, la fel ca şi iniţial la Mogoşoaia, era amplasată, după cum o dovedeşte vechea fundaţie, chiar în faţa uneia din arcade. Ea nu a mai fost refăcută, în lipsa unei cît de mici indicaţii asupra înfăţişării ei, precum şi pentru a nu ştirbi frumosul aspect unitar al colonadelor etajate ale loggiei.

Cornişa, cu profilele de tencuială păstrate numai în partea inferioară, a fost completată cu o profilatură de epocă, înscrisă în spaţiul indicat de rîndurile de cărămidă din partea superioară aflate încă, pe alocuri, în perimetrul clădirii. O notă de fantezie în cadrul acestei opere de restaurare o formează turnuleţele lanternouri ridicate pe acoperiş, deasupra micilor încăperi ce încadrează loggia. În lipsa vreunei dovezi precise, ele au fost făcute, în întregime, în forma turnuleţelor hornurilor de la bucătăriile mănăstirilor Hurez şi Antim.

Alături de reîntregirea formelor de arhitectură a elementelor de piatră sculptată dispărute s-a pus şi problema refacerii decoraţiei în stucatură, din interior, care dădea acestor « prea iscusite şi frumoase case » un caracter cu totul deosebit în arhitectura civilă a timpului.

O asemenea încercare, însă, de refacere a acestor delicate şi fine stucaturi cu motive atît de variate, a fost socotită ca nerealizabilă, dată fiind tehnica lor cu totul specială şi ţinînd seama de posibilităţile reale de execuţie actuale. De aceea, doar traseul liniar al baghetelor a fost reîntregit, pentru a reda imaginea ansamblului decorativ al pereţilor, elementele florale şi vegetale din ancadramente şi panouri urmînd a fi menţinute în starea lor fragmentară, într-o prezentare muzeistică, prinse în cîmpul tencuielii refăcute.

Cele cîteva fragmente conservate la pilaştrii de colţ din faţada vestică, la etaj, au fost de asemenea păstrate şi înglobate în noul strat de tencuială.

În acest fel s-a realizat o restaurare corectă, în cadrul principiilor ştiinţifice azi stabilite. Şi totuşi, în faţa aspectului simplu şi rece al faţadelor de astăzi, care, exceptînd decorul sculptural, nu se mai deosebeşte cu nimic de cel al oricărei alte clădiri obişnuite, nu ne putem împiedica de a regreta

că nu s-a putut reface în întregime, acea îmbrăcăminte festivă de stucatură originară.

Restaurarea fiind întreruptă înainte de sfîrșit, monumentul va face obiectul unor noi cercetări. De altfel prin grija Academiei Republicii Socialiste România s-a și inițiat o campanie de săpături arheologice pentru scoaterea de sub pămînt a fundațiilor zidurilor dispărute, în vederea terminării restaurării.

Extinderea în viitor a lucrării la întregul ansamblu, dincolo de obiectivul restrîns al clădirii izolate, este negreșit calea ce va trebui urmată, căci opera de restaurare nu va putea fi socotită terminată decît atunci cînd va fi creat, din nou, și cadrul menit să refacă legătura monumentului cu spațiul înconjurător, punîndu-l astfel din nou în adevărata sa valoare.

De aceea, în această a doua etapă urmează a fi reexaminată problema îngrădirii, prin eventuale completări cu zidărie sau garduri vii, a vechilor ziduri de cărămidă ruinate și de asemenea studiată amenajarea curților din față, prin evidențierea fundațiilor dezvelite prin săpături arheologice; o importanță specială va trebui dată grădinii, unde se cer neapărat plantații. Heleșteul va trebui să fie și el curățat și îngrijit.

Și, în sfîrșit, pentru a întregi ambianța din trecut a așezării, nu trebuie lăsate de o parte nici consolidarea prin lucrări de protecție a ruinelor caselor vechi și nici restaurarea bisericii vecine, fost paraclis al curții, care mai păstrează sub tencuieli toate elementele necesare.

Atunci pe drept cuvînt se va putea spune că la Potlogi — ca și la Mogoșoaia — se află o curte brîncovenească căreia i s-au redat aspectul, bogăția și decorația inițială.

ÎNCHEIERE

Prin vizitarea celor două palate restaurate, oricine își va putea forma o idee clară asupra locuințelor lui Brîncoveanu. În acest cadru, în mare parte refăcut, cu ajutorul celor scrise de secretarul său Del Chiaro și cu puțină imaginație în plus, se vor putea evoca chiar și cîteva clipe din felul de viață al voievodului, acolo.

O primă imagine ar fi momentul sosirii. Intrarea pe sub poartă cu tot alaiul și descălecatul în fața scării principale, a foișorului, după un drum lung făcut în bătaia soarelui, cu nori de praf împrejur, este atît de sugestiv evocată de secretarul domnului: « Boierii umblă călări iar la intrarea în curtea palatului descalecă și înainte de a sui scara curții își scot ghetele punînd în picioare papuci ».

Urmează suitul treptelor de piatră, oftatul de ușurare la intrare în casa răcoroasă, după arșița de afară, scuturatul de praf și spălatul mîinilor și apoi așezatul la masă: « La masa domnitorului, toasturile sînt însoțite mereu de sloboziri de tunuri și salve de puști, apoi muzica — trîmbițe, tobe și timbale », aflăm, mai departe, din aceleași însemnări.

Dar pentru viziunea completă a vieții duse atunci, aceste imagini voioase și plăcute se estompează și sînt întunecate de altele. Uciderea bunicului Preda Brîncoveanu la Tîrgoviște, măcelărirea lui Papa Brîncoveanu-tatăl la București, în timpul răscoalei seimenilor (1655) și decapitarea voievodului cu toți urmașii săi, la Constantinopol, arată și nesiguranța zilei de mîine de care trebuiau să se teamă, atunci, puternicii zilei. Căci după cum scria în mod atît de plastic Del Chiaro, în 1718, după reîntoarcerea sa la Veneția, « Moldova și Valahia trebuesc privite ca două corăbii pe o mare furtunoasă unde rare ori se bucură cineva de liniște și odihnă ».

În starea în care se găsește acum, curtea domnească din Potlogi nu are încă acel cadru necesar pentru a-i reda măreția și valoarea artistică. Atunci însă cînd restaurarea complet terminată va fi în măsură să creeze, din nou, ambianța din trecut, Potlogii vor deveni, desigur, un punct de atracție la fel de însemnat ca și Mogoșoaia pentru cunoașterea monumentelor brîncovenești. Iar în ce privește valoarea sa ca document, se poate afirma, după cum s-a arătat, că este chiar superioară Mogoșoaiei, a cărei arhitectură a suferit mai multe transformări.

SCURTĂ BIBLIOGRAFIE

* * * — *Istoria României*, vol. III, București, 1964

Radu vel logofăt Greceanu — *Viața lui Constantin Vodă Brîncoveanu*, cu note și anexe de St. Greceanu

Anton — Maria Del Chiaro — *Revoluțiile Valahiei*, ediția S. Criss-Cristian, Iași, 1929

V. Drăghiceanu — *Curțile domnești brîncovenești*, în Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, 1909, 1910, 1911, 1924, 1926

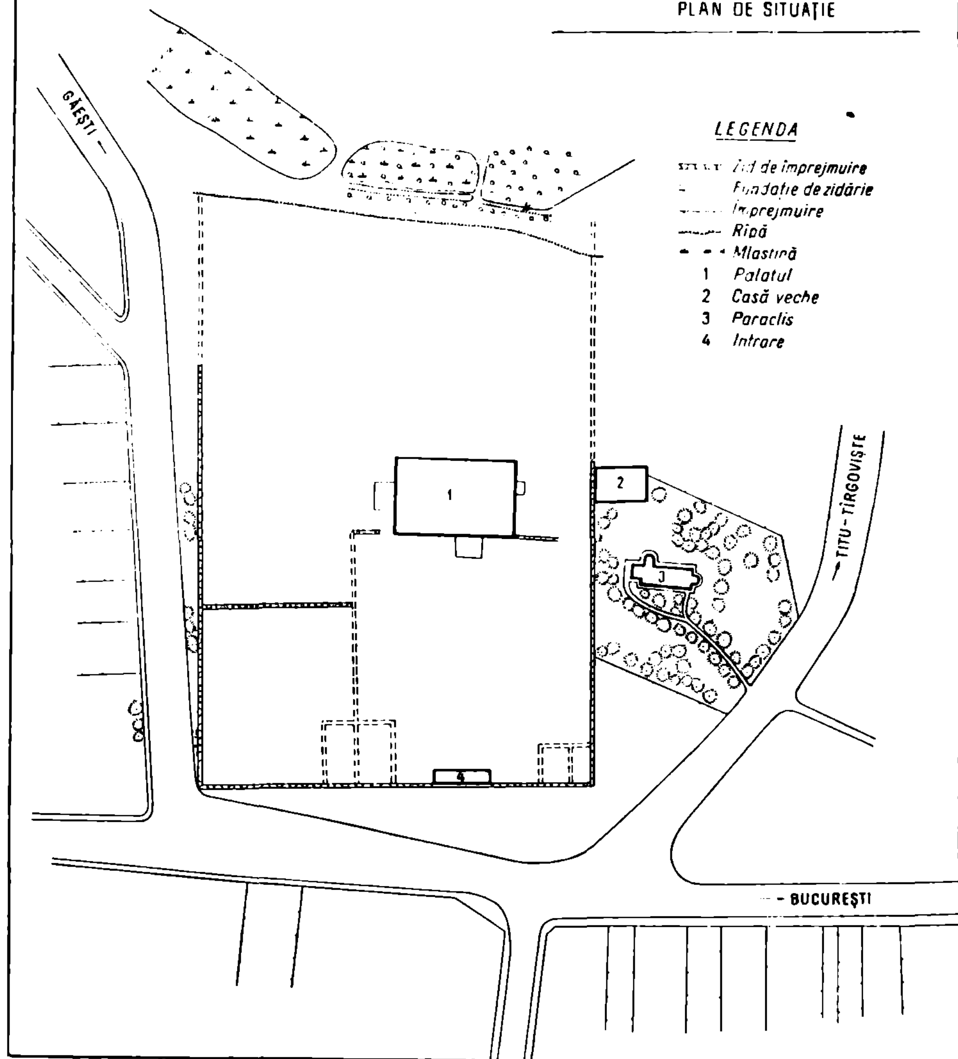
N. Ghica-Budești — *Evoluția arhitecturii în Muntenia și Oltenia*, vol. IV, în Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, 1936

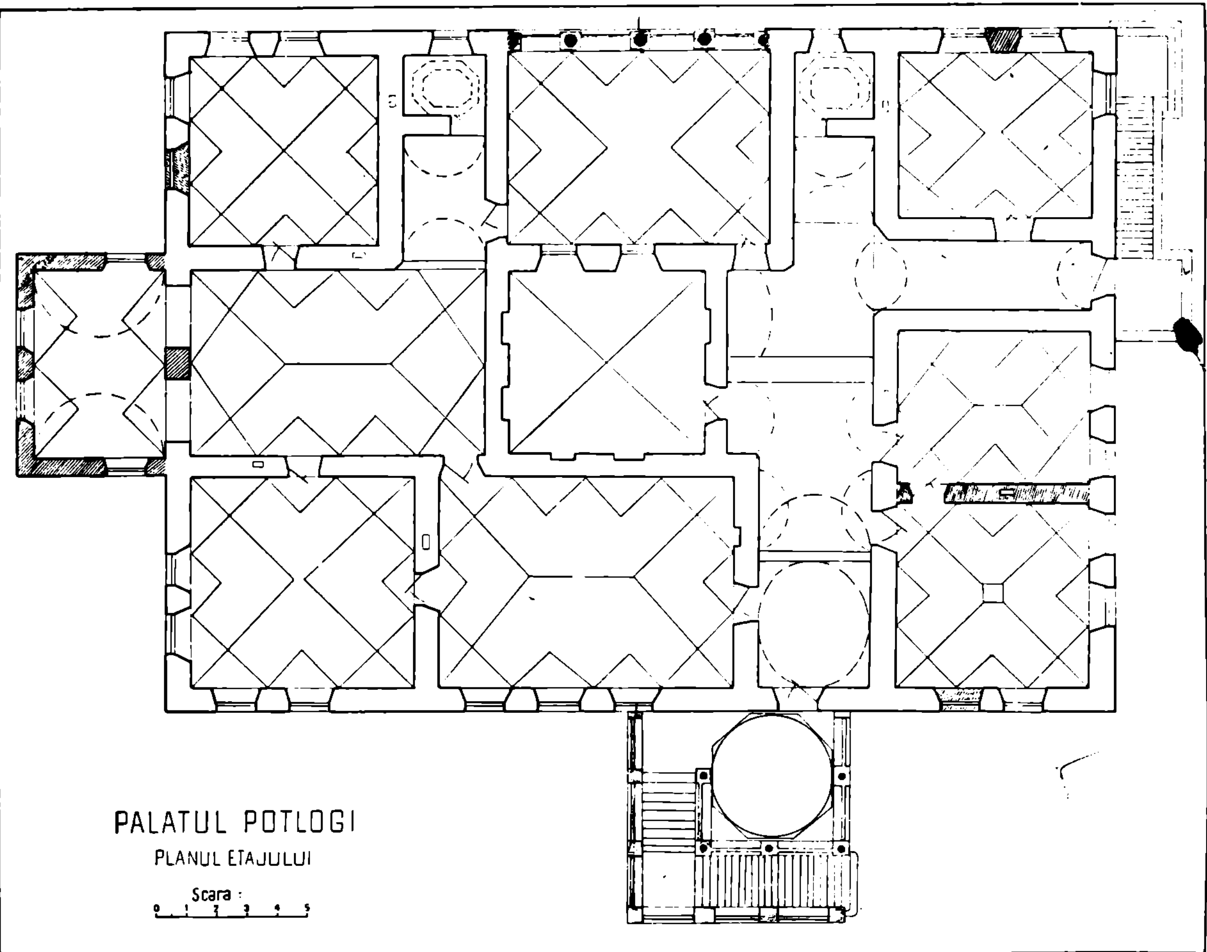
C. C. Giurescu — *Istoria Românilor*, vol. III, partea a II-a, 1946

G. Ionescu — *Istoria arhitecturii în România*, vol. II, București, 1965

N. Iorga — *Casele din Filipești*, în Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, 1915

R. Popa — *Mogoșoaia*, Editura Meridiane, București, 1962

CURTEA BRÎNCOVENEASCĂ DE LA POTLOGI
PLAN DE SITUAȚIE
LEGENDA
Zid de împrejmuire
Fundație de zidărie
Împrejmuire
Ripă
Mlaștină
1 Palatul
2 Casă veche
3 Paraclis
4 Intrare
GĂEȘTI
TITU-TÎRGOVIȘTE
BUCUREȘTI
1
2
3
4

PALATUL POTLOGI
PLANUL ETAJULUI
Scara :
0 1 2 3 4 5

LISTA ILUSTRAȚIILOR

PLANURI

ILUSTRAȚII

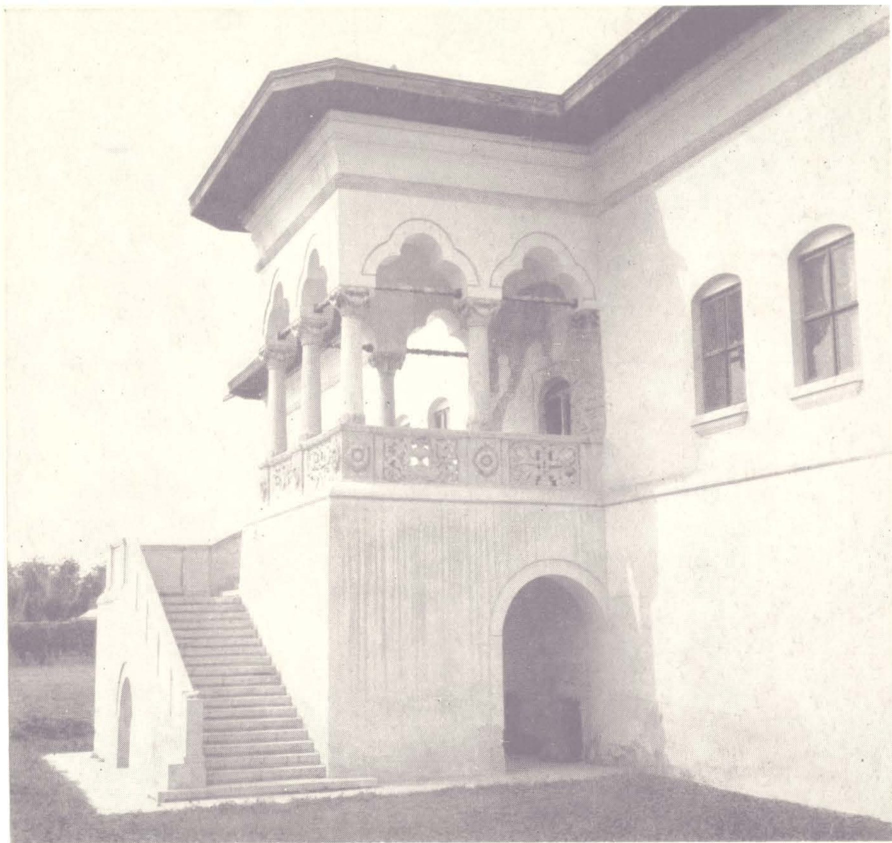
1. Palatul Potlogi – după restaurare. Fațadele de sud-est

2. Fațadele de nord-vest

3. Fațada sudică — vedere parțială și latura de vest a foișorului

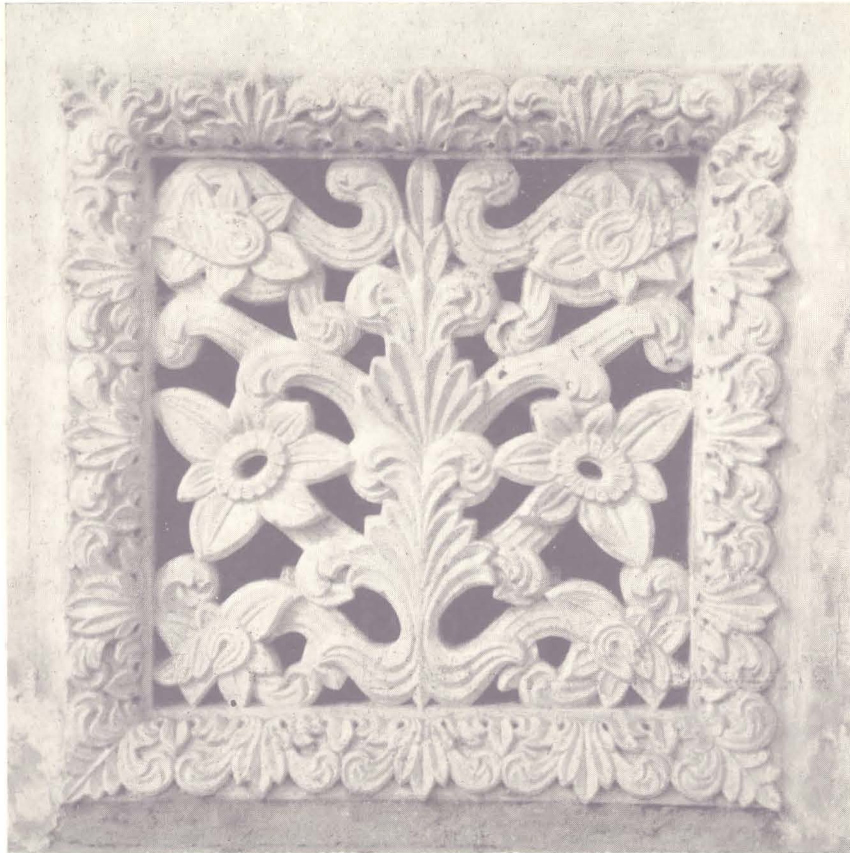
4. Laturile de sud-est ale foişorului şi scara de acces

5. Balustrada și coloanele foișorului — vedere parțială

6. Balustradă la foișorul intrării — execuție după modelele de la Mogoșoaia

7. Detaliu din balustradă

8. Una din ferestrele cu traforuri de piatră, ale pivniței

9. Foişorul văzut din interior ▶

10. Loggia de la parter – fațada nordică

11. Poarta de intrare cu palatul restaurat

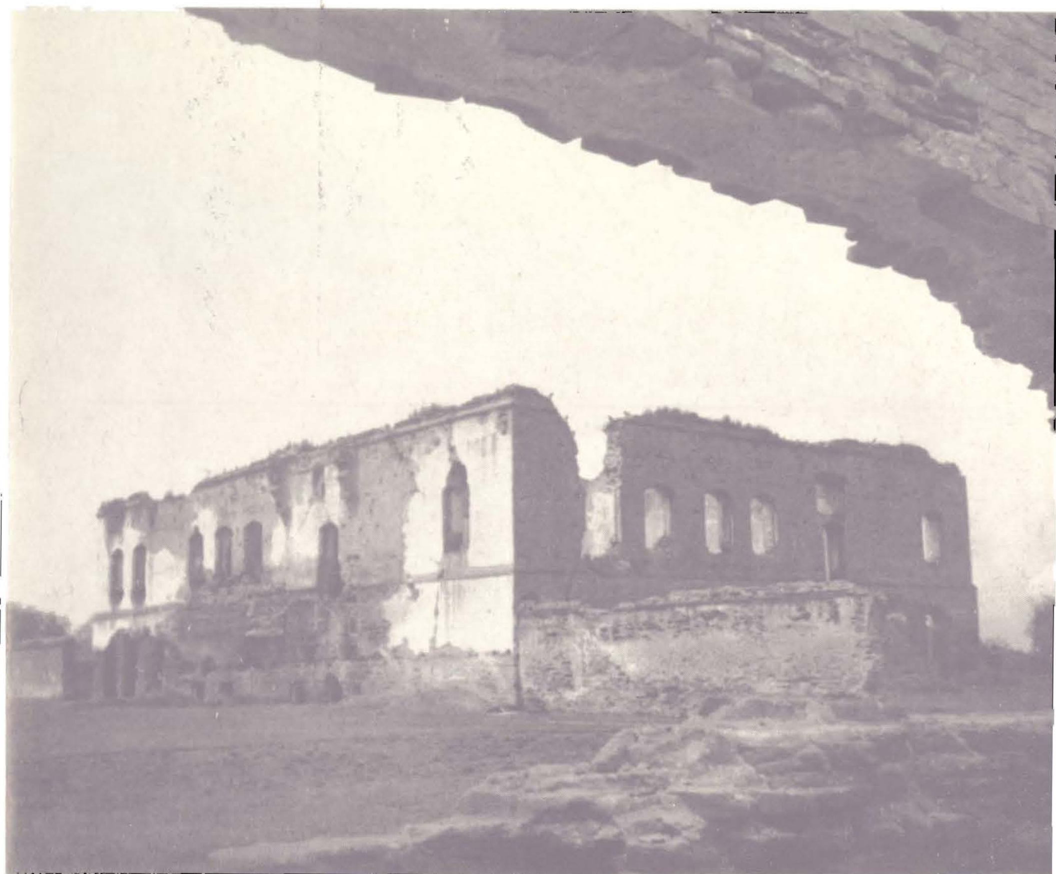

12. Palatul înainte de restaurare – latura de sud

13. Fațada nordică, cu golul loggiei dispărute

14. Latura de est

17. Laturile sud-est

15. Foișorul înainte de restaurare, cu nișa pisaniei

◀

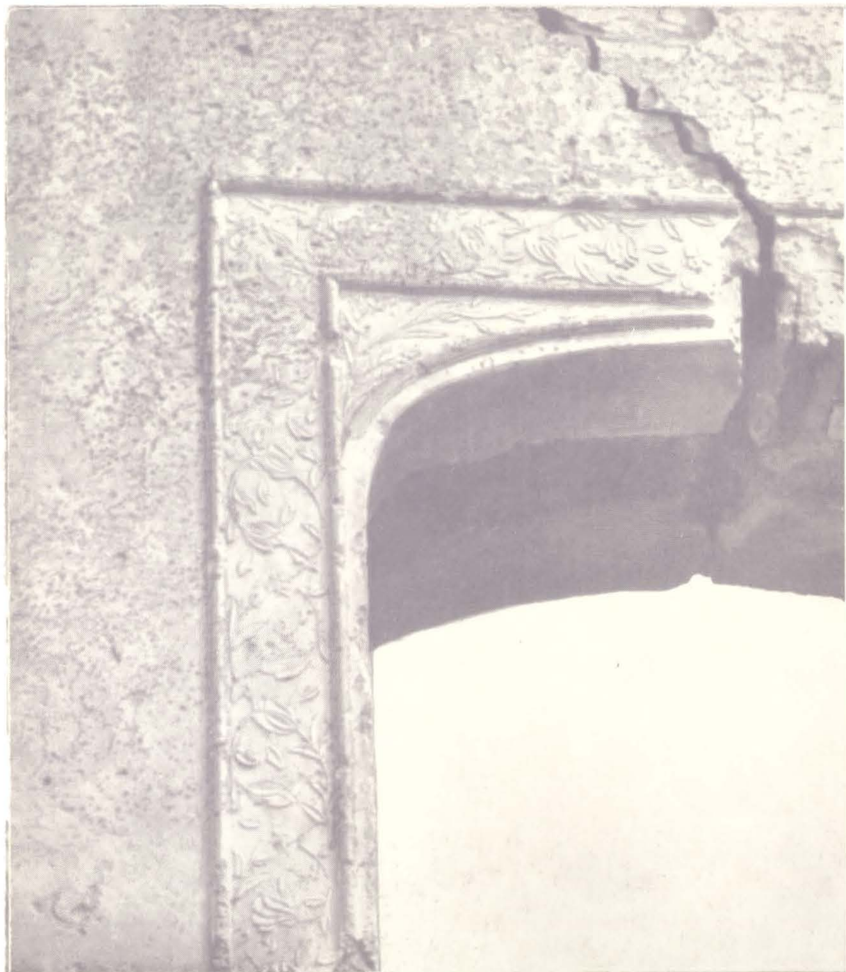
16. Stucaturi pe peretele foișorului

18. Consolă-capitel, la foișor

19. Pisania foișorului recuperată și remontată, cu ocazia restaurării

20. Ancadrament la ușa foișorului – detaliu

21. Capitel sculptat la foișor — recuperat de la muzeul din Urlați

22. Fragment de sculptură veche — recuperat

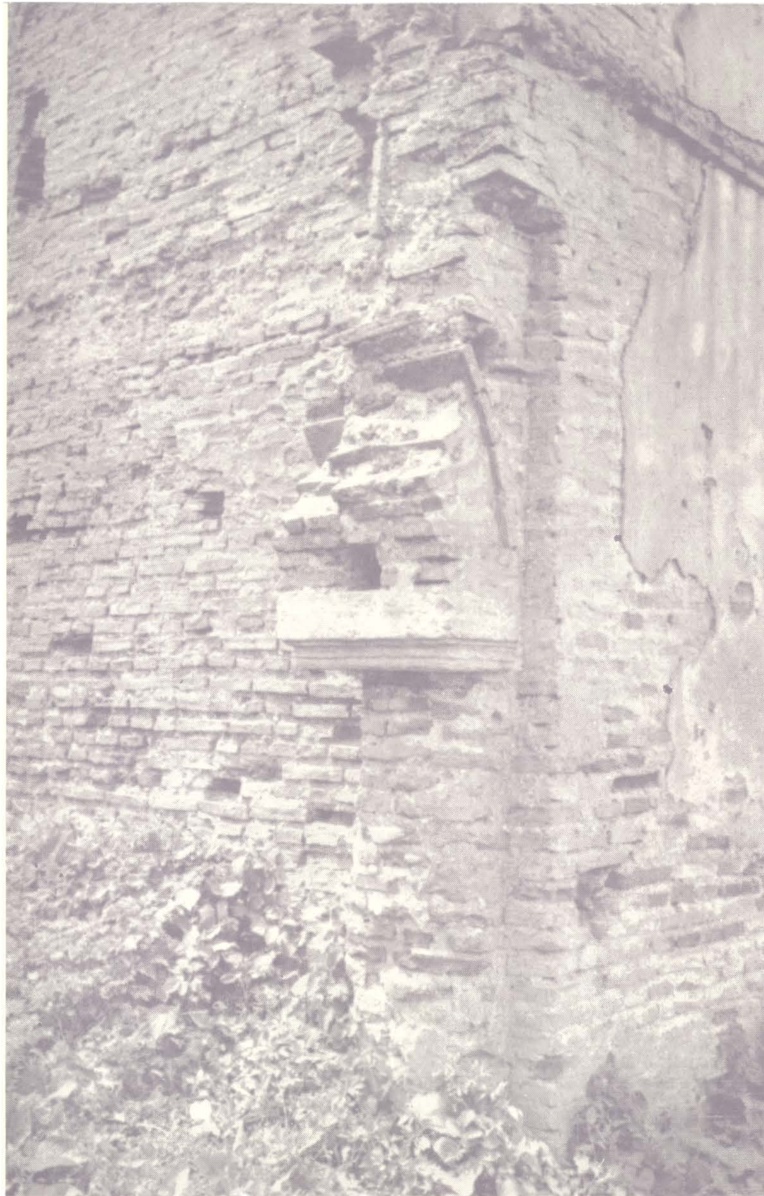

23. Consolă de boltă veche – recuperată de la muzeul din Urlați

24. Fragment din balustradă – recuperat

26. Capitel-consolă, cu pornirea arcului la loggia parterului

◀ 25. Ancadrament de ușă de la camera mare – pe latura de sud

27. Ancadrament de uşă interioară

28. Ferestre la camera din colțul de sud-vest

29. Peretele nordic al camerei din colțul de sud-vest

30. Ancadrament de ușă – detaliu – de la camera din colțul de sud-vest

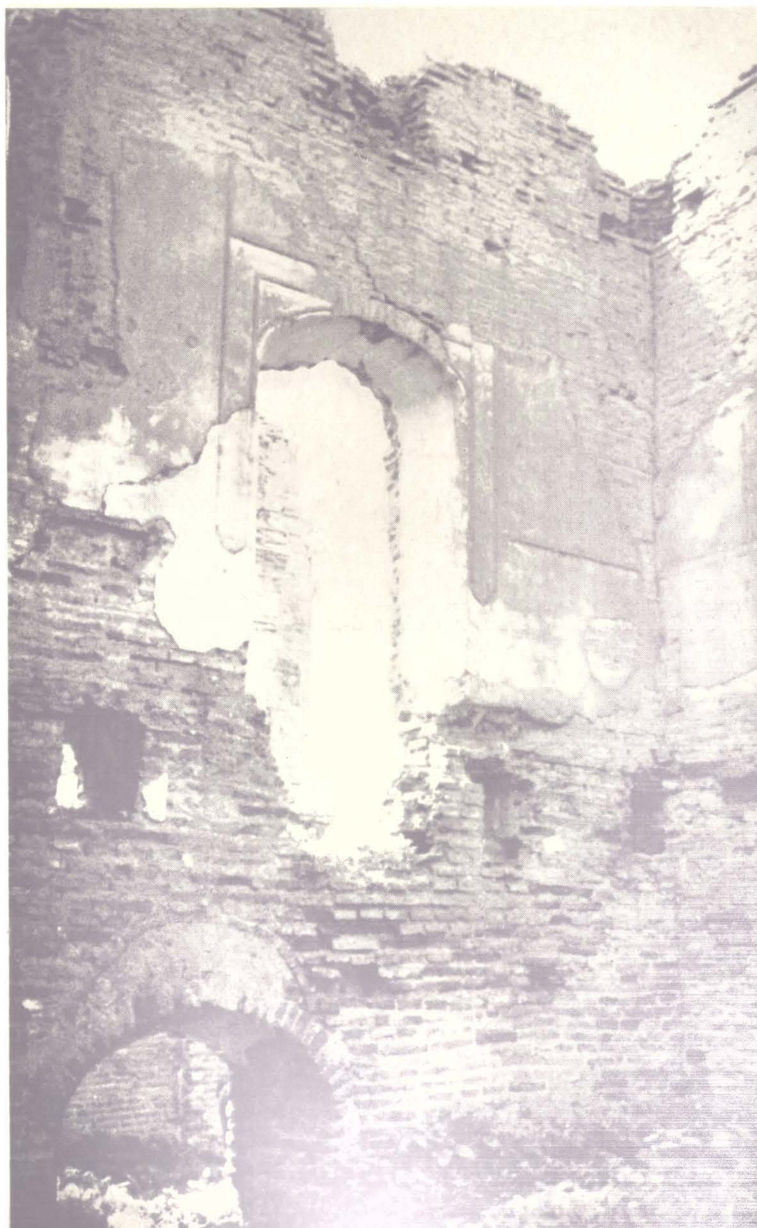

31. Stucaturi de pe peretele nordic al camerei de sud-vest

32. Camera de nord-vest

33. Peretele sudic de la camera de nord-vest

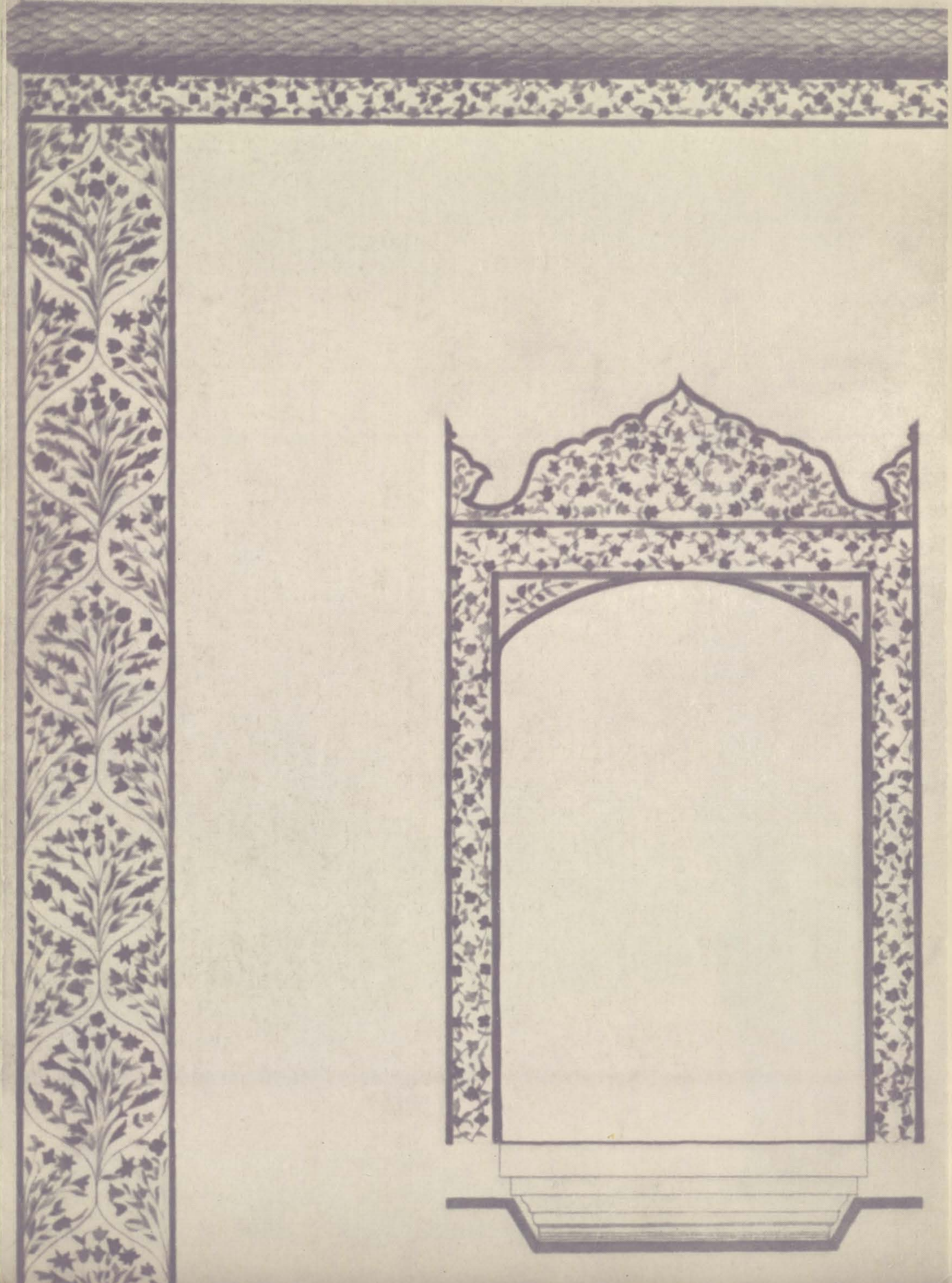

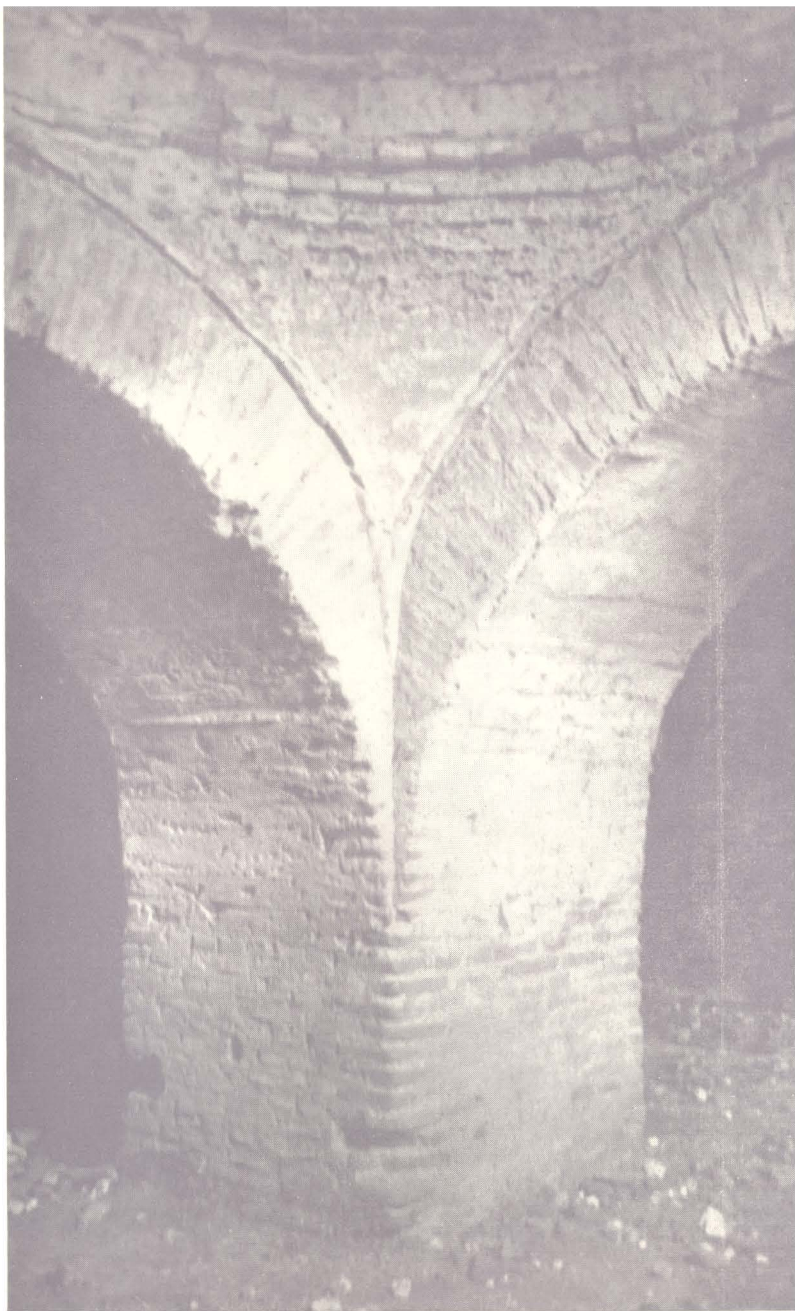

34. Urme de bolți la camera din sud-est

35. Stucaturi pe glaful unei ferestre ▶

37. Stîlpul central din pivniţa palatului

◀ 36. Brîul de sub cornişă, pilastru de colţ şi chenar de fereastră (reconstituire)

38. Fațada de vest cu golul camerei din ax

39. Ruinele casei vechi

40. Foişorul palatului şi biserica

41. Palatul restaurat – văzut prin ruinele zidului de incintă

42. Biserica – văzută din sud-vest

SUMAR

Redactor responsabil: LILI BUTZ
Tehnoredactor: NICOLAE MIHĂILESCU

Dat la cules: 20.07.1967. Bun de tipar: 13.03.1968. Apărut: 1968. Tiraj: 2500+140 ex. broşate. Hîrtie: tipar înalt tip A de 80 g/m². Ft.: 16/610×860. Coli ed. 4,63, Coli de tipar: 2,5. Comanda 3481. Planşe tipo 19. A. nr. 08873. C. Z. pentru bibliotecile mari: 7. C. Z. pentru bibliotecile mici: 7.728.8.

Întreprinderea Poligrafică « Arta Grafică ». Calea Şerban Vodă 133. Bucureşti. Republica Socialistă România. Comanda nr. 442

E R A T Ă

Legenda	în loc de	se va citi
1.	Faţadele de sud-est	Faţadele de nord-vest
2.	Faţadele de nord-vest	Faţadele de sud-est

Lei 9